

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

2010

Jana Nováková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Jana Nováková

Osobnost dítěte v kontextu rodiny a školy

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Eva Svobodová

2010

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím uvedených pramenů.

V Horní Cerekvi: 20. 3. 2010

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Evě Svobodové za poskytnuté konzultace, pomoc i užitečné rady při psaní této práce a také všem zúčastněným rodičům, dětem a kolegyním, kteří mi vyšli vstříc a byli ochotni se mnou spolupracovat.

Anotace:

Tato práce se zabývá současnými problémy individualizace vzdělávání a s ní spojeným rozvíjením osobnosti dětí předškolního věku.

Teoretická část definuje výzkumné prostředí současné rodiny a současné mateřské školy, objasňuje pojmy „individualizace vzdělávání“ a „osobnostní pojetí dítěte“ a vyvozuje zásady pro optimální osobnostní rozvoj.

Praktická část se zaměřuje na sledování nároků na dítě ze strany současných rodin a školy a tyto porovnává s výše uvedenými zásadami.

Klíčová slova:

Osobnost dítěte, osobnostní pojetí dítěte, rodinná výchova, institucionalizovaná výchova, zásady optimálního rozvoje dítěte, individualizace vzdělávání

Název práce v angličtině:

„Child's personality in the context of a family and a school“

Anotace v angličtině:

This work is about contemporary problems of the individualistic education and about development of the preschool children's personality.

In the theoretical part is defined the experimental environment of the present family and the present preschool. This part clarifies two conceptions - "individualization of the education" and the "personal approach to a child". There are the principles for the optimum personal development.

The practical part is focused on watching the demands on child from the present family and school and it is compared with the mentioned principles.

OBSAH

I.: ČÁST- TEORIE

Úvod: Osobnost dítěte v kontextu rodiny a školy.....	1
1. Pojem osobnost	2
1.1 Osobnost dítěte předškolního věku.....	3
2. Osobnostní pojetí dítěte	7
2.1 Historický vývoj osobnostního pojetí.....	7
2.2 Osobnostní zřetele v přístupu k dítěti.....	8
2.3 Rizika současného dětství.....	9
3. Rodinná výchova v kontextu s osobností dítěte	10
3.1 Význam rodiny pro rozvoj osobnosti.....	10
3.2 Současná rodina a její problematika.....	11
3.3 Typy výchovy a její vlivy na rozvoj osobnosti dítěte.....	12
4. Zásady pro optimální rozvoj dítěte v rodině	13
5. Institucionální výchova v kontextu s rozvojem osobnosti dítěte	14
5.1 Historie vývoje institucionální výchovy.....	14
5.2 Alternativní programy v předškolní pedagogice.....	15
5.3 Současná mateřská škola a její vliv na rozvoj osobnosti dítěte.....	17
6. Zásady pro optimální rozvoj dítěte v mateřské škole	18
7. Individualizace vzdělávání	19
7.1 Oblasti sledování a hodnocení dítěte.....	20

II.: ČÁST - VÝZKUM

Cíl a zaměření výzkumu.....	23
Závěry výzkumu - odpovědi na výzkumné otázky.....	38
Závěr	53
Literatura	55
Přílohy	58

Úvod :

„Vaše děti nejsou vaše děti.
Jsou to synové a dcery Života,
který se touží obnovovat.
Přicházejí skrze vás, ale ne od vás.
A i když jsou s vámi, přece vám nepatří.
Můžete jim dát svou lásku, ale ne své myšlenky.
Mají vlastní myšlenky.
Můžete ubytovat jejich tělo, ale ne duši.
To proto, že jejich duše sídlí v příbytku zítřka, který nemůžete navštívit ani ve snách.
Můžete se pokoušet být jako ony, ale nechtějte, aby byly jako vy.
To proto, že život nejde zpátky ani se nevláčí včerejškem.
Jste luky, ze kterých jsou vaše děti vystřeleny jako šípy.
Lučištník vidí znamení na cestě věčnosti a napíná vás jako tětívu svou mocí,
aby jeho šípy mohly letět rychle a dolétnout daleko.“
(Kahlil Gibran)

Po přečtení knihy od E. Rheinwaldové: „Jak vychovat šťastné dítě“, ze které pochází i citát libanonského malíře, spisovatele a básníka Kahlila Gibrana, jsem se rozhodla pro výběr tématu bakalářské práce. Především pravdivost tohoto citátu v závěru celé knihy mě velmi oslovila a utvrdila ve správnosti mého výběru.

Tématika současného osobnostního rozvoje dětí předškolního věku se mě dotýká jak v rovině profesní, tak i osobní. Vedle profese učitelky mateřské školy, kterou vykonávám již 22 let, jsem i matkou tří dětí. Dvě z nich jsou již na prahu dospělosti, nejmladší je na začátku předškolního věku. Proto mohu i částečně posoudit, jak dalece se mi daří v profesním i osobním životě naplnit citát básníka- co se mi zdařilo, kde jsem chybovala, na co se zaměřit a čeho se vyvarovat při výchově svého nejmladšího syna i dětí mě svěřených do péče v mateřské škole. Současné poznatky z bakalářského studia v oboru předškolní pedagogiky mi k tomu napomáhají a umožňují mi kvalitnější propojení mezi teorií a praxí, která souvisí s výběrem mého tématu.

V teoretické části své bakalářské práce se zaměřuji na několik oblastí souvisejících s rozvojem osobnosti dítěte. Patří k nim osobnostní vývoj předškolního dítěte, další oblastí je současné osobnostní pojetí dítěte a jeho historický vývoj. Zde se snažím poukázat i na některé škodlivé vlivy, které mohou ohrozit zdravý rozvoj osobnosti dítěte.

Současná rodinná výchova a s ní spojené problémy související se zdravým rozvojem dítěte jsou další z oblastí, na kterou se zaměřuji. Pojmenovávám zde zásady pro optimální osobnostní rozvoj dítěte v rodině. Na rodinnou výchovu volně navazuji tématem institucionální výchovy dětí, která rodinnou výchovu doplňuje a snaží se o zvýšení její kvality. Ve své práci se snažím popsat i objasnit význam a zásady současného předškolního vzdělávání pro rozvoj osobnosti dítěte. Jedním z témat propojených s institucionální

výchovou je individualizace vzdělávání. Problematika individualizace vzdělávání v našem školství je v současnosti aktuálním pojmem, ale její naplňování je v některých případech velmi svízelné. Zamýšlím se tedy nad důvody, proč tomu tak je.

V praktické části své bakalářské práce využívám dotazníkovou metodu pro zjištění současných podmínek a nároků ze strany rodiny a mateřské školy situovaných směrem k dítěti.

Cílem mé práce je porovnat tyto podmínky a nároky se zásadami pro jejich optimální osobnostní rozvoj. Jejich výsledky jsem ještě porovnála pomocí metody rozhovoru s názory samotných dětí. Mě osobně zajímá i názor rodičů a učitelek na současnou výchovu a vzdělávání dětí v období těsně před vstupem do školy. Kterou z oblastí upřednostňují a zda jsou ve vzájemné shodě i s poznatky z teoretické části mé bakalářské práce.

1. ČÁST- TEORIE

1. Pojem osobnost

Se slovem **osobnost** se v běžném životě setkáváme poměrně často. Osobnost často vnímáme jako svéráznou výjimečnost, která v nás vyvolává úžas, respekt, vzbuzuje v nás potřebu zvláštního uznání. Současná psychologie většinou definuje osobnost člověka jako „soustavu vlastností, charakterizující celistvou individualitu konkrétního člověka, zaměřeného na realizaci životních cílů a rozvinutí svých potencialit“. (Helus 1997, s. 31)

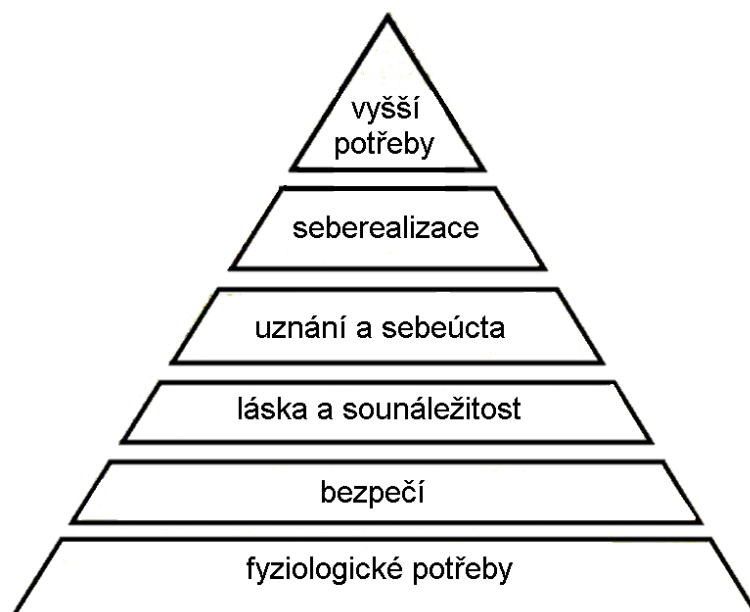
Osobnost každého člověka je determinována dvěma faktory.

Je to **faktor psycho-biologický**, který je určen samotným organizmem člověka. Zahrnuje jeho genetickou, dědičnou, vrozenou a konstituční výbavu. Druhým faktorem je **faktor sociální**, který je určován sociálním prostředím, ve kterém jedinec vyrůstá. Patří k němu kulturní prostředí, rodina, škola, práce, přátelé a mezilidské vztahy. Oba tyto faktory se vzájemně prolínají a ovlivňují vývoj osobnosti každého jedince.

Mezi základní *složky osobnosti* patří tělesná konstituce, temperament, charakter, postoje, hodnoty, vlohy, schopnosti, potřeby, motivace, seberegulační vlastnosti. K tomu, abychom mohli podpořit vývoj osobnosti každého dítěte, je vhodné znát i základní lidské potřeby a jejich hierarchii.

Americký psycholog A. Maslow (1970) sestavil pozoruhodnou hierarchii potřeb podle naléhavosti a podle pořadí, ve které se základní lidské potřeby projevují. Potřeby

rozdělil do tzv. pyramid. Pokud nedojde k naplnění potřeby ve spodním patře, nemůže docházet ani k uspokojování potřeb z vyšších pater.

Pro předškolní dítě vypracovali psychologové Matějček a Langmeier vlastní model pěti základních lidských potřeb, k nimž patří:

1. Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti podnětů.
2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.
3. Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů.
4. Potřeba identity, společenského uplatnění a společenské hodnoty.
5. Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.

1. 1 Osobnost dítěte předškolního věku

Předškolním obdobím označujeme věk dítěte mezi 3 až 6 roky. Dochází v něm k velkému pokroku ve vývoji dítěte. Nastává obrovský posun v jeho rozumových schopnostech, v této oblasti se dítě rozvíjí daleko více než v oblasti pohybové. V souladu s tím, jak se stává struktura osobnosti dítěte komplikovanější, vystupují do popředí i jeho další potřeby.

Především se rozvíjí **potřeba sociálního styku s dětmi** - dítě se socializuje směrem k vrstevníkům. Potřeba sociálního styku s dospělými sice stále přetrvává, ale je zapotřebí ji uspokojovat na vyšší, věku přiměřené úrovni.

Současně stoupá i **potřeba nezávislosti na dospělém**. Pokud potřeby dítěte respektujeme a vhodným způsobem uspokojujeme, dospívá dítě ke konci tohoto období do další vývojové fáze. Dosahuje školní zralosti a je schopno vstupu do základní školy.

Nejdůležitější činností dítěte předškolního věku je hra, pomocí které rozvíjí všechny své dovednosti, rozumové schopnosti, sociální citění a svoji osobnost.

- **Vývoj osobnosti**

V předškolním období se zdokonalují nejen psychické procesy, ale mění se i celá stavba a struktura dětské psychiky. Začíná se utvářet osobnost dítěte. To se projevuje v chování a v utváření jednotlivých osobnostních vlastností - individualitě dítěte.

Do chování dítěte zasahuje zejména **sebeuvědomění a vůle**. Dítě si již stanoví bližší i vzdálenější cíle jednání, stává se disciplinovanějším a kultivovanějším ve všech svých projevech vůči dospělým i vrstevníkům. Vyhraňují se jednotlivé vlastnosti osobnosti, zejména **zájmy**, které obohacují psychiku dítěte. Poznávací zájmy dítě podněcují k tomu, aby pozorovalo a sledovalo činnost i vzájemné vztahy lidí a napodobovalo je. Hra je v tomto období měřítkem a ukazatelem jeho zájmů. Jejich intenzita se v tomto období zvyšuje. Tyto zájmy jsou ještě velmi labilní, nelze podle nich odhadovat celkové založení dítěte, ale život dítěte obohacují a prohlubují. Se zájmy velmi těsně souvisí i **schopnosti dítěte a vlohy**. Již u tří až čtyřletých dětí začínáme pozorovat zřetelnější předpoklady pro rozvoj rozličných schopností - například hudební, výtvarné, pohybové a konstrukční vlohy. Zvláštní postavení mezi schopnostmi v předškolním věku zaujímají všeobecné rozumové schopnosti - inteligence.

Podle amerického psychologa B. Blooma těžiště jejího nejprudšího rozvoje spočívá především v tomto věku. Proto je právě v předškolním věku mimořádně důležité umožnit dítěti vykonávat nejrůznější druhy činností a projevovat se v různých situacích. Zaměřovat se jednostranně na určitou schopnost je nevhodné.

Jednou z vlastností, která přímo souvisí s individualitou, je **temperament**. Profesor Zdeněk Helus udává, že temperamentové vlastnosti jedince jsou rozhodujícím způsobem vrozeny a snaha je měnit nebývá úspěšná. Pro duševní vývoj jedince je důležité, jak k němu okolí přistupuje a jak on reaguje na okolí. V chování dětí lze rozlišit vlastnosti čtyř základních druhů temperamentu - sangvinik, flegmatik, cholerik, melancholik.

V předškolním věku se začínají vytvářet i první náznaky **charakterových vlastností** dítěte. Z celého komplexu psychických vlastností lze již výrazně určit především *postoj*

k sobě samému, k vlastní osobě. Některé děti vyžadují zvláštní pozornost, mají rády vedoucí postavení ve skupině, jiné naopak vyhledávají soukromí, jsou méně průbojné, skromnější a nenáročnější nebo i vysloveně plaché. V chování dětí se také rýsují *postoje k jiným osobám a vrstevníkům*. Některé děti jsou ve styku s ostatními citlivé, empatické, dovedou ustoupit, jiné jsou naopak strohé, stydlivé, sobecké apod. Uvedené náznaky charakterových rysů jsou ještě velmi neurčité a nelze jim připisovat zásadní význam pro definitivní utváření charakteru v dospělosti. Velký vliv na jejich další vývoj má sociální prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, směřování výchovy a vzor dospělých.

- **Socializace**

Pro předškolní dítě bývá typická vzrůstající snaha o nezávislost. Dítě se dostává do fáze přesahu rodiny, vystupuje zde do popředí *potřeba sociálního styku s dětmi*. Většina dětí se touto formou socializuje v mateřské škole.

Z. Matějček ve své knize „Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte“ zmiňuje, že mateřská škola je zařízení, které by si děti v nějaké podobě samy vytvořily, i kdyby to za ně neudělala rozumná lidská společnost. Dítě se v mateřské škole začíná vžívat do nových rolí (role vrstevníka, žáka, kamaráda) a vytváří se u něho prosociální vlastnosti - jsou to ty, kdy se něco děje „spolu“. Je to „souhra a spolupráce, soucit a soustrast, solidarita, ale také společná radost, legrace, zábava, společné dovádění a předvádění se jedněch před druhými a především city vzájemné sympatie, přízně, kamarádství a přátelství“.

(Matějček 2005, s. 166)

V mateřské škole se dítě dostává do různých sociálních interakcí, je vystaveno i konkurenci. Jeho identitu i životní jistotu povznáší, pokud může s někým sdílet hru, radost, či bolest. *Kamarádství* je typickou změnou v chování směrem k vrstevníkům. Je to důležitý krok v jeho vývoji. Osobní vztahy dítěte poprvé překračují úzký rámec rodiny. Vznikají první přátelské vztahy mezi dětmi, i když zatím velmi labilní. Dítě si již vysloveně hraje raději s jedním určitým dítětem než s jiným. Dává mu přednost, vyhledává je a je šťastné, může-li jej přivést k sobě domů. Neméně příznačné je i to, že dítě je nešťastné, pokud si s ním druhé děti nechtějí hrát - když cítí diskriminaci nebo izolaci ze strany svých vrstevníků. Na konci předškolního období můžeme u dítěte zaznamenat i citové vzplanutí k dítěti druhého pohlaví. Jde o „zamilovanost“ zpravidla jen krátkodobou a přechodnou, která je předzvěstí prvních lásek.

- **Emoce**

Dítě v předškolním věku a vytváří si stále složitější vztahy ke všemu, co jej obklopuje. Postoj k okolní skutečnosti se odráží v jeho emocích. Emoce se váží nejen k lidem, ale i k věcem, dějům a situacím.

Na začátku předškolního období probíhají city u dětí zpravidla prudce a nejčastěji se odreagovávají formou afektu (pokud je smutné- pláče, pokud je veselý- poskakuje a směje se, ve zlosti dupe, křičí, vzteká se). Projevům svých citů ještě neklade zábrany a prožívá je prudce a intenzivně. Na konci předškolního období je emoční prožívání charakteristické větší stabilitou, vyrovnaností, rozvojem emoční paměti a úbytkem negativních emočních reakcí, dítě je pozitivněji laděno, sílí jeho vůle, která mu do jisté míry pomáhá tlumit živelný průběh citů. Začíná si dokonce zakládat na své schopnosti ovládat se v citových projevech (např. „Paní učitelko, já jsem včera upadl na kole a vůbec jsem neplakal. To jsem šikulka.“) Děti prožívají tyto druhy citů:

Kladné city - *radost* - mladší dítě ji projevuje smíchem a tělesnou aktivitou, poskakuje, pobíhá, tleská a hlasitě se směje. Čím je dítě starší, vyjadřuje ji i slovně, dostavuje se i smysl pro humor a komiku. Děti mají radost ze hry, přítomnosti kamarádů, pokud se jim podaří něco nového nebo jsou pochváleny.

Sympatie a láska - pramení z harmonického vztahu v rodině a rozvíjí se v kolektivu vrstevníků a v mateřské škole.

Negativní city- *zlost*- vzniká u předškolních dětí ze stejného důvodu stejně jako u batolat (pokud je vyrušeno ze hry, něco se mu nedaří, je-li vymáháno okamžité plnění příkazu, ubližuje-li mu druhé dítě nebo mu něco „bere“).

Strach - v tomto věku jsou mezi dětmi velké individuální rozdíly. Děti mají velkou představivost, bojí se nejen konkrétního nebezpečí (zvířat, cizích lidí, hluku, tmy a samoty), ale i pouhé představy možného nebezpečí. Bojí se ztráty rodičů nebo jejich důvěry a lásky, trestu, zesměšnění - jejich strach je již na úrovni mravních a citových hodnot.

Žárlivost - je v předškolním věku velmi častá. Důvodem je například obava ze ztráty pozice v rodině (příchodem druhého sourozence) nebo i pobyt dítěte v mateřské škole pokud cítí, že je odsunuto do pozadí. (Damborská, Bokorová, Hájková, Matějček 1978, s. 178- 179)

- **Mravní cítění**

Mravní cítění se u dětí začíná rozvíjet kolem věku 4 až 5 let, kdy dítě dokáže pochopit vztah mezi příčinou a následkem. V šesti letech začíná být schopno některé své činy mravně hodnotit a má *pocit viny*, pokud zjistí, že se dopustilo něčeho nedovoleného. V souladu s těmito emocemi se současně rozvíjí *emoční inteligence* - děti dovedou již v tomto věku projevit empatii vůči vrstevníkům i dospělým a ovládat částečně i průběh svých negativních emocí (strach, zlost). (Vágnerová 2005)

2. Osobnostní pojetí dítěte

V první kapitole jsem se zaměřila na objasnění pojmu osobnost, osobnostní vývoj dítěte a jeho rozvoj v oblasti socializace, emocí a mravního cítění. Nyní chci zdůraznit nutnost sklonění aspektů vývoje a výchovy směrem k individualitě dětského vývoje. Pokud totiž není brán dostatečný zřetel k dítěti, může být ohrožen jeho další osobnostní rozvoj. Osobnostní pojetí dítěte je záležitostí obratu k dítěti, kdy dítě a jeho přístup k němu chápeme na základě jeho rozvojových potencialit a tímto směrem orientujeme i veškeré rozvíjející aktivity.

Vývoj postoje vztahu k dětství a dítěti byl ve svých počátcích odrazem dobových životních okolností, zvyklostí a stavu lidského vědomí. Nalezení cesty k dítěti bylo poměrně dlouhé. Zpočátku docházelo k mnoha prohřeškům a bylo pácháno násilí na dětech, postupem doby si ale lidstvo začalo uvědomovat tyto chyby. Došlo tak k postupnému obratu k dítěti a jeho potřebám.

2.1. Historický vývoj osobnostního pojetí dítěte

V *antice* o životě dítěte rozhodoval otec, právo na život měli pouze perspektivní jedinci. Také ve *středověku* převládal odměřený vztah k dítěti. Především děti z vyšších vrstev byly svěřovány do péče kojných a zacházelo se s nimi jako s malými dospělými. V období *raného kapitalismu* děti z chudých rodin pracovaly 14-16 hodin denně jako dospělí a tak se s nimi i zacházelo.

Výchova dítěte byla zpočátku velmi autoritativní s tělesnými tresty ve školách i doma a měla vést k naprosté poslušnosti, docházelo k ignorování „zbytečných rozmarů dítěte“. Vztah matky k dítěti byl odměřený a chladný. Byl považován za něco nedůstojného. Své děti

kojily pouze matky z nejnižších vrstev.

Mezi zásadní reformátory v postoji a obratu k dítěti patřili: *J. A. Komenský*, který apeloval na ohled k přirozenosti a soucítění s dítětem. Na výchovu dětí v raném a předškolním věku se zaměřil ve své knize „*Informatorium školy mateřské*“.

K dalším významným reformátorům patřily *J. Locke* svým spisem „*O výchově*“.

J. J. Rousseau odstartoval počátek nové éry chápání dítěte svými revolučními myšlenkami, ve kterých považuje období dětství za důležité samo o sobě. Kladl důraz na přirozenost dítěte a jeho vývoj. V tomto duchu je napsáno i jeho dílo „*Emil, čili o výchově*“.

J. H. Pestalozzi se staral o děti v krajní nouzi a zakládal výchovné ústavy s důrazem na přirozenost dítěte.

Výrazným zlomem v pojetí dítěte byla kniha *Ariése: Dějiny dětství*. Zamýšlí se zde nad „zeškolšťováním“ dítěte, které je ovlivněno úspěchem nebo neúspěchem, po kterém následuje frustrace a stres. Dospělí se snaží odstraňovat jeho nedostatky, vyvést je z dětství a učinit je dospělým někdy i nevhodnou formou. Od počátku 20. století se snažíme o *reformní pedagogiku*, jejím základem je kniha *E. Keyové: Století dítěte*. Pokračovateli v jejím pojetí jsou významní pedagogové: *M. Montessoriová, R. Steiner, H. Parkhurstová, P. Petersen*.

Hlavním znakem je důraz na dítě jako na člověka s jeho specifickými přednostmi, které se mají rozvíjet a ne potlačovat. Reformní pedagogika má ale i své kritiky, kteří se obávají extrémnosti- *H. Arendtová* (2002).

2.2 Osobnostní zřetel k přístupu k dítěti

Porozumění osobnostním zřetelům v přístupu k dítěti by mělo patřit mezi základní kompetence učitelů a vychovatelů. *Z. Helus* pokládá ve své knize „*Dítě v osobnostním pojetí*“ za důležitý úkol pedagogů a rodičů brát zřetel k jeho osobnosti v těchto oblastech:

- **celistvost**- chápat osobnost jako celek (vlastnosti, charakter, schopnosti, temperament, integrace)
- **zaměřenost** -osobnost jako cílesměrné usilování (potřeby, motivy, zájmy, hodnoty, perspektiva)
- **mezilidské vztahy** - osobnost jako sounáležitost (interakce, komunikace)
- **pohlaví/genderu**- osobnost jako muž, či žena

- **identita**- osobnost jako svébytné vyjádření (totožnost jedince se sebou samým)
- **autoregulace**- osobnost jako vláda nad sebou samým (sebeřízení)
- **odosobňující postoje ve vztahu k dítěti a jejich kritika** - osobnost dítěte je brána jako materiál, objekt manipulace, hrozba, zátěž nebo naopak je dítě vyvyšováno (protekcionalismus). (Helus 2004, s. 103)

2. 3 Rizika současného dětství

V knize Zdeňka Heluse „Dítě v osobnostním pojetí“ mě osobně velmi zaujala kapitola: „Znepokojení nad dítětem a dětstvím dnes“. Popisuje zde faktory, které mohou správný rozvoj dítěte ohrozit.

Patří k nim **média**, která na jedné straně dětem poskytují nepřehledné množství informací, ale na druhé straně děti omezují. Děti totiž tráví více času u počítače a televize, což má negativní vliv na pozornost. Vlivem rychlých zvrátů v dětských pořadech otupuje pozornost dětí, kterou potřebují při vyučování ve škole, kde tento „dramatický chvat“ postrádají. Ovlivňují také hodnotovou orientaci dětí. Děti propadlé mediální závislosti netouží po vlastních zážitcích, to co samy prožijí, pro ně nemá cenu, protože je to banální a hloupé. Ztrácí smysl pro pravdu a ryzost vlastního života.

Reklama je dalším z rizikových faktorů. Děti i dospělí ohrožuje reklama v tom, že se dostávají do vleku nabídek, ztrácí svoji svébytnost a určuje jim hodnoty života na úkor závažnějších skutečností. Vliv reklamy má i sociální dopad v podobě posmívání se dětem ze sociálně slabších rodin, které si nemohou určité módní trendy dovolit.

Dalším problémem ve výchově dětí v dnešní době je **přílišné plánování budoucnosti dítěte** a snaha urychlovat jeho vývoj, aby bylo brzy samostatné a co nejdříve jako dospělé. Strach o děti nás vede k tzv. „*ostrovnímu dětství*“. Mnoho dětí pobývá většinu času doma nebo v různých kroužcích pod neustálým dohledem dospělých a nemají možnost prožívat volně svůj volný čas s vrstevníky, jako tomu bylo dříve. To vede později k druhému extrému - záliba v zónách ohrožení a asociálních excesů.

Protikladem k proplánovanému a opečovávanému dětství je **dětství zanedbané**, kterému chybí nejzákladnější jistoty, řád a rytmus. Dítě nemá stanovené hranice.

Problém **narůstající agresivity** a zvyšování počtu vážných trestných činů u dětí se oproti minulosti zvýšil. Příčinou je vedle mediálních zdrojů (akční hry, násilí v televizi

i pohled dnešních lidí na hodnoty života (úspěšný je ten, kdo má bohatství a ovládá druhé), zahánění nudy či neúspěch ve škole. Někdy i zvědavost nebo snaha o zviditelnění.

Úkolem dnešní generace rodičů a pedagogů by měla být snaha tyto škodlivé vlivy, které na děti působí, co nejvíce eliminovat a starat se především o prevenci sociálně patologických jevů.

3. Rodinná výchova v kontextu s osobností dítěte

3. 1 Význam rodiny pro rozvoj osobnosti

Rodina je základní sociální skupinou, je to soukromé prostředí, které je pro dítě zdrojem jistoty a bezpečí. Jistotu rodinného zázemí potvrzuje sdílení každodenního života i výjimečných situací, rodinných rituálů, ve kterých má dítě své nezaměnitelné místo. Vědomí, že rodiče jsou vždy na blízku a lze se na ně vždy plně spolehnout, je adekvátním prostředkem k udržení jistoty u předškolního dítěte. Rodiče jsou pro dítě emočně významnou autoritou. Přisuzují jim téměř všemocnost a věří, že si umí poradit v každé situaci.

Podle Vágnerové má socializační působení rodiny velký vliv na další rozvoj dítěte. Ovlivňuje utváření jeho rysů a vlastností osobnosti a vtiskuje mu jeho nezaměnitelnou podobu.

Matka tráví s dětmi obvykle více času než otec. Její působení je zaměřeno na každodenní běžné činnosti. Pokud si s dětmi hraje, jde o klidnější hry v domácím prostředí, více s dětmi hovoří, neužívá tak často přímých příkazů a její celkový projev má častěji emoční charakter. Matka většinou zůstává v roli pečující a ochraňující osoby. Vyrovnaný a vřelý vztah matky k dítěti se projevuje otevřeností, komunikací o emočních prožitcích, užitím citlivých způsobů kontroly a korekce dětského chování, pozitivní verbalizací a vysvětlováním.

Otec může přijímat svou roli vedlejšího, doplňkového rodiče a přenechávat převážnou část výchovy na matce. Bývá pro děti vzácnější, sdílí s nimi aktivity volného času, výlety a hry mimo domov. Méně na děti mluví a používá direktivnějších příkazů. Plní roli vyššího kázeňského garanta, průvodce vnějším světem a prostředníka získávání nových poznatků a zkušeností. Citlivý otec pomáhá dětem regulovat jejich emoční reakce, což je důležité v bojových a pohybových hrách. V předškolním období se diferencuje i jeho chování k dětem s ohledem k jejich pohlaví. V současnosti ale v praxi vidíme, že role mohou být prohozeny, na mateřské dovolené zůstává otec a matka přebírá roli živitelky rodiny.

Sourozenci jsou pro dítě zdrojem specifické sociální stimulace. Pomáhají jim získávat nové zkušenosti, jsou pro něho partnerem, s nímž lze sdílet společný cíl. Sourozenci jsou pro

dítě nejen spojenci, ale i soupeři. Dítě se s nimi musí dělit o rodičovskou pozornost, různé materiální výhody a privilegia. Pokud je mezi sourozenci větší věkový rozdíl, přejímá starší dítě mocenskou roli. (Vágnerová 2005, s. 203- 208)

3. 2 Současná rodina a její problematika

Naše doba se vyznačuje dalekosáhlými změnami i v postavení rodiny a výchovy dítěte v ní. Dnešní rodiče se na rozdíl od předešlých generací snaží o uvědomělejší výchovu svých dětí. Uvědomují si i to, že na děti v dnešním světě čeká mnoho překážek, se kterými se budou muset postupně vyrovnávat. Přejí si, aby se děti měly v životě lépe než oni, a proto někdy ve výchově dítěte chybují. Tato doba s sebou nese mnoho rizik, která nás všechny ohrožuje z pohledu vývoje osobnosti. Dochází k přeceňování hmotných statků, stále větší závislosti na technice, roste bezohlednost a odcizení, izolace a anonymita. I pro nás dospělé je velmi těžké najít tu správnou cestu k druhým i k sobě samému, natož připravit pro život své děti. Tuto myšlenku velmi hezky vyjádřila Jiřina Prekopová ve své knize „Děti jsou hosté, kteří hledají cestu“. Podle ní by současná rodina měla dítě rozvíjet tak, aby byly na svou nelehkou cestu dobře vybavené:

- uměním rozlišovat mezi dobrem a zlem
- jemným citem pro ty hodnoty starého dědictví, které je dobré uchovat
- svobodným, tvořivým myšlením, které je schopno objevovat, nové životní formy a prostory
- logikou srdce, která se dokáže rozhodovat lépe než počítač
- silnou vůlí a odolností, ochotou snášet statečně krize a zklamání
- optimistickým životním postojem
- úctou ke stvoření, to znamená za určitých okolností se dobrovolně rozhodnout omezit svou svobodu (ochrana životního prostředí).
- ochotně otevřeně vyjádřit své pocity, řešit mezilidské konflikty, smířit se a být solidární
- schopností milovat, to znamená mít rád druhého, jako sám sebe

Tomuto ideálu se ale bohužel většina dnešních dětí nepřibližuje. Děti se hroutí při sebemenší zátěži, neumějí udržovat přátelství, neumějí čekat, něčeho se vzdát, neumějí dávat, pouze brát. Vztahy mezi nimi jsou povrchní, bez pocitu zodpovědnosti k sobě i k druhým. (Prekopová 2003, s. 7- 8)

Jak tedy dítě dobře připravit na život? Základní kámen je vždy položen v rodině. Již od útlého dětství má dítě ve své rodině vidět kvalitní vzor a vedení s respektem k dětské individualitě doplněný demokratickým typem výchovy.

3. 3 Typy rodinné výchovy a její vlivy na rozvoj osobnosti dítěte

Velmi důležitou roli v rozvoji osobnosti předškolního dítěte má i typ výchovy, který je v rodině praktikován. Ráda bych se v této kapitole zaměřila na některé typy a jejich vliv na rozvoj osobnosti dítěte.

Demokratická výchova v rodině vytváří zdravý postoj k dítěti a je ideálním typem výchovy pro rozvoj jeho osobnostních kvalit a vlastností. Dítě je vyrovnané, dokáže se snáze vypořádat s problémy. Má zdravé sebevědomí a lépe se začleňuje do kolektivu dětí.

Autoritativní výchova v rodině vede k nadřazenosti nad dítětem. Dítě je pasivní, ustrašené, zakřiknuté, podřídivé. Aktivní dítě je naopak agresivní a vzdorovité.

Úzkostlivá výchova v rodině. Rodiče mají přehnaný strach o zdraví a bezpečnost dítěte. Dítě je ustrašené, nesamostatné, někdy i vývojově zaostalé s pocitem méněcennosti a nedůvěry ve vlastní síly.

Příliš povolná výchova v rodině vede k přílišné povolnosti a rozmazlování. Dítě si vynucuje větší ohledy a nechce respektovat normy.

Perfekcionalistická výchova v rodině. Na dítě jsou kladeny nepřiměřené nároky ze strany rodičů. Dítě je přetížené, unavené, zbavené skutečného dětství, povýšené nad ostatní.

Nedostatečná výchova v rodině. Dítě je zanedbané ve všech oblastech, je odkázáno samo na sebe. Dítě touží po lásce a něžnosti – v krajních případech hrozí i psychická deprivace. (Sobotková 2007)

4. Zásady pro optimální rozvoj dítěte v rodině

V této části své práce se pokusím o stanovení zásad, kterými by se měli rodiče řídit při výchově svého dítěte tak, aby se mohlo optimálně rozvíjet. Vycházím zde z poznatků E. Rheinwaldové, která se podrobněji těmito zásadami zabývá ve své knize „Jak vychovat šťastné dítě“. Těchto zásad, se kterými se ztotožňuji, využívám dále při tvorbě dotazníku v praktické části své práce, který je směřován rodičům.

Zásady:

- Pomáhat dítěti vypěstovat si vlastní identitu, respektovat při tom jeho vlastní jedinečnost.
- Citlivě vést dítě k probuzení všeho dobrého, co v něm je, uspokojovat jeho potřeby a zájmy.
- Učit dítě kontrole všech negativních vlastností, jež v sobě má.
- Pomáhat dítěti naučit se mít rádo, protože jen tak bude schopné milovat druhé lidi.
- Pomáhat dítěti získat pocit, že jeho cena je obsažena už v samotné jeho existenci. Bez tohoto vědomí se lidé stávají závislými na druhých, kteří jimi manipulují a ponižují je.
- Pěstovat v dítěti sebeúctu založenou na vědomí, že je milováníhodné a hodnotné.
- Vzbudit v dítěti pocit, že je schopno ovládat se a zvládat své okolí. Pomáhat dítěti vytvářet si pozitivní představu o sobě. Ta se vytváří slovy, nonverbální komunikací a jednáním druhých lidí.
- Předkládat dítěti kladný vzor.

Při dodržování těchto zásad je nutné mít na paměti, že:

- Dítě posuzuje sebe samo podle vlastních pozorování založených na porovnávání se s druhými a jejich reakcemi na něj.
- Sebeúcta pramení z pozitivních životních zkušeností.
- Cítí-li se dítě neschopné, očekává prohru a podle toho i jedná.
- Osobní jistota dává dítěti odvahu a energii dosahovat vytčených cílů. Přináší mu očekávané výhry, podle nichž se pak chová.

- Když si dítě věří, je schopno jednat s druhými lidmi otevřeně a beze strachu. Je také úspěšnější v mezilidských vztazích.
- Neurotické chování je obranou proti pocitu vlastní bezcennosti a nehodnosti lásky.
- Pokud dítě cítí, že ať dělá, co dělá, nesplňuje očekávání rodičů, ztrácí sebedůvěru a sebeúctu.
- Negativní představy o sobě mohou být v dítěti změněny poskytnutím láskyplného prostředí a prožitkem úspěchu.

Také si musíme uvědomit, že výchova je proces, který pouze spoluutváří, směřuje a asistuje při rozvoji osobnosti dítěte. Nesmí se stát manipulací, potlačováním autonomie a individuality ve snaze vlastnit „svůj“ výtvor.

5. Institucionální výchova v kontextu s rozvojem osobnosti dítěte

5.1 Historie vývoje předškolních institucí

Předškolní instituce mají poměrně krátkou historii. Vznikly důsledkem průmyslové revoluce a zaměstnaností žen. Zpočátku měly pouze pečovatelský charakter, vznikaly první sirotčince, nalezince a útulky.

V českém prostředí se počátky institucionalizované výchovy od 30. let devatenáctého století, kdy byla založena „Vzorná opatrovna v Praze Na Hrádku“ (1832). V jejím čele stanul J. V. Svoboda, který byl i autorem prvního výchovně vzdělávacího programu „Školka“. Tato opatrovna měla již kvalifikované učitele a děti se zde učily *základům trivia*. Opatrovnice se musely prokázat znalostí českého i německého jazyka.

Říšský zákon z roku 1869 legalizoval předškolní výchovu a vymezil i její funkci. Opatrovny a jesle jsou charakterizovány jako ústavy ošetrovací, zatímco mateřská škola je institucí výchovnou. Tyto mateřské školy vznikaly při obecných školách.

Z programu mateřských škol bylo vyloučeno vyučování počátkům trivia, které bylo v předškolním vzdělávání zahrnuto v opatrovně J. V. Svobody. Hlavním cílem byla příprava dětí na vyučování formou cvičení těla a smyslů a přiměřeným cvičením ducha.

Počátek 20. století je u nás i ve světě charakterizován nástupem **reformního hnutí za novou výchovu**. Pro předškolní výchovu je důležitý zejména důraz na změnu postoje k dítěti, založený na přesvědčení, že dětství má hodnotu samo o sobě a není stavem přechodným. Proto příznivci tohoto hnutí žádají pro dítě pochopení, respekt, lásku

a trpělivost v přijetí dítěte takového, jaké je. Hlavními propagátorkami tohoto hnutí u nás byly Ida Jarníková a Anna Süsová.

Nová výchova respektuje a na první místo staví zákony přirozeného vývoje dítěte. Z tohoto obecného principu vycházely charakteristické požadavky, jako je požadavek aktivity, spontaneity, fantazie a kreativity, které mají v dítěti uvolnit a následně rozvinout jeho potenciality. Cílem této výchovy bylo rozvinutí svobodné osobnosti.

(Opravilová 2005, s. 33-35)

Tyto reformní myšlenky se staly pro všechny totalitní systémy nebezpečné. Proto se je od počátku snažily omezit a zcela zakázat. Druhá světová válka násilně přerušila plodnou mezinárodní spolupráci. V zemích, které se po válce dostaly pod sovětský vliv, byl další vývoj zcela potlačen. V demokratických zemích tradice tohoto přístupu pokračovala.

Česká předškolní výchova byla po druhé světové válce ovlivněna vydáním

1. Školského zákona komunistického charakteru- „**Zákon o jednotné škole**“

(1948- 1990). Vytvořil jednotnou linii škol, kterými jedinec prochází a nemá jinou volbu. Mateřská škola se stává státem uznávanou výchovně vzdělávací institucí pro děti ve věku od tří do šesti let. Pro osobnostní rozvoj dětí měl tento systém katastrofální následek. Docházelo k cílené likvidaci odlišností a individuálních zvláštností mezi dětmi, dítě bylo nuceno podřídit se kolektivu za jakýchkoli okolností a bylo vedeno k průměrnosti. To mělo dopad i na práci učitelek, které ztratily zájem o změnu a přestaly být tvořivé. Přesto, že osnovy pro předškolní výchovu byly postupně pečlivě rozpracované, nedávaly možnost učitelkám rozvíjet svůj osobní tvořivý přístup a byly omezovány i ideologicky.

Velkou změnu přinesl až rok 1989, který po pádu komunistického systému u nás otevřel nové možnosti ve výchově dětí předškolního věku. Objevují se zde první náznaky návratu ke hnutí za novou výchovu a pokusy o obnovu alternativních programů. Dochází zde k „**obratu směrem k dítěti**“ a jeho potřebám.

5.2 Alternativní programy v předškolní pedagogice

V současném školství se setkáváme i s nabídkou různých alternativních programů. V praktické části své práce jsem oslovila i učitelky těchto škol, proto považuji za důležité se zmínit i o jejich vzniku a zaměření.

Alternativní pedagogiky vznikly na základě reformy školství jako různé cesty k naplňování reformního hnutí. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století reformní hnutí navazuje na ideje Komenského, Rousseaua, Keyové a Tolstého, které chápou a zdůrazňují

specifický svět dětí i rozdílnost v jejich vývoji, a kde převládá myšlenka, že dítě přestává být chápáno jako zmenšený dospělý. Společným východiskem těchto pedagogik byla kritika tradičního školství 19. století, která nebrala zřetel na osobnost dítěte, neuznávala jeho přirozenost, zájmy ani potřeby měnící se s věkem a individualitou dítěte.

V ČR po roce 1989 po čtyřicetiletém období jednotné školy, znovu ožívají alternativní pedagogiky ze začátku 20. století. Vznikají i nové moderní alternativy, které využívají řadu prvků z reformního pedagogického hnutí, ale současně řeší i aktuální společenské problémy.

Waldorfská pedagogika je reformní pedagogická koncepce, jejímž základem je antropozofie Rudolfa Steinera (1861-1925). Škola je organizována jako svobodná instituce, nezávislá na momentálním společenském uspořádání. Rozvíjí u dítěte individuální nadání, tvořivý duševní a duchovní život. Důraz je kladen nejen na rozvoj intelektu u dětí, ale také citů, estetických postojů a pracovních návyků. Podstatným prvkem pro rozvoj dítěte je zde napodobování, jako svobodný akt dítěte, tvořivá hra a základní pocit jistoty - dodržování určitého řádu v čase, denního rytmu. (Smolková 2007)

Montessoriovský systém je typ alternativní školy nazývaný podle italské lékařky Marie Montessoriové (1870-1952). Její koncepce zdůrazňuje vliv vhodných výchovných podnětů na rozvoj dítěte zejména v „senzitivních fázích“ dětského života. Její metoda spočívá ve tvorbě speciálních učebních pomůcek a vytvoření vhodného prostředí, které podporuje přirozený vývoj dítěte, pomáhá mu zafixovat správné pracovní návyky a vytvářet si svůj vlastní úsudek. Hlavním kritériem metody Montessoriové je orientace na dítě jako na člověka - snaha pomoci dítěti dosáhnout vlastní nezávislosti. Druhým kritériem je výchova jako realizace svobody (svoboda spontánních projevů, svoboda jednat bez pomoci druhých). (Zelinková 1997)

Začít spolu je vzdělávací program, který klade důraz na partnerství, rodiny a komunity v oblasti výchovy a vzdělávání. Jedná se o program orientovaný na dítě. Mezi jeho principy patří individuální přístup ke každému dítěti, integrované učení hrou, pomoc dítěti při výběru prostřednictvím plánované činnosti a center aktivit, aktivní účast rodiny, spolupráce s komunitou a profesní a osobnostní rozvoj učitelů. Program prosazuje i myšlenku integrace dětí se speciálními potřebami (zdravotně postižení, talenty, etnické menšiny). (Gardošová 2003)

V českém vzdělávacím prostředí vznikl projekt **Zdravá mateřská škola** a na něj navazující vzdělávací program **Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole**.

Filozofickým základem tohoto programu je holistické pojetí zdraví, které klade důraz na celistvost a souvislosti a uznává úlohu subjektivního pocitu zdraví - pohody.

(Havlíková 2007)

Dva základní principy integrující podporu zdraví ve škole jsou **respekt k přirozeným lidským potřebám jednotlivce v celku společnosti a světa a rozvoj komunikace a spolupráce.**

Zásadami podpory zdraví ve škole jsou:

I. Pohoda prostředí - učitelka podporující zdraví, věkově smíšené třídy, rytmický řád života a dne, tělesná pohoda a volný pohyb, zdravá výživa, spontánní hra, podnětné věcné prostředí, bezpečné sociální prostředí a participativní a týmové řízení.

II. Otevřené partnerství - Partnerské vztahy s rodiči, spolupráce mateřské školy se základní školou a začlenění mateřské školy do života obce.

(Bečvářová 2003, s. 20-23)

5.3 Současná mateřská škola a její vliv na rozvoj osobnosti dítěte

Česká republika, pod dojmem normativní svázanosti z totality, prochází ještě stále obdobím silně kritického pohledu na závaznější přístup k předškolnímu vzdělávání. Dává přednost osobnostnímu rozvoji, svobodě dítěte a právu na hru a činnosti, které vycházejí především ze spontánního zájmu dítěte. V tomto duchu je zpracován i **Rámcový program pro předškolní vzdělávání**, který vymezuje prostor pro vzdělávací činnosti velmi široce. Na rozdíl od většiny zahraničních vzdělávacích programů česká mateřská škola nezařazuje speciálně zaměřenou přípravu na školu (s výjimkou kompenzačních a rozvíjejících programů u dětí vývojově opožděných a znevýhodněných). „Přípravu na vstup do povinného primárního vzdělávání chápe jako součást celkového působení mateřské školy na osobnost dítěte, jehož edukační efekt by se měl dostavit sám.“ (Opravilová 2005, s. 48)

Osobnostně orientovaná výchova představuje v současnosti hlavní nástroj proměny mateřské školy v duchu humanismu a demokracie a je zároveň i východiskem pro její rozvoj na alternativních principech. Tento nový styl ve výchově mění nejen postoj k dítěti a metodám jeho výchovy a vzdělávání, ale i k rodině a ovlivňuje vztah mezi předškolní

a počáteční výchovou ve škole. Také zdůrazňuje, že již v „předškolním období je důležité otvírat dítěti cestu k vědomí vlastní hodnoty, protože pokud ho nemá, trpí ono samo a s ním i jeho okolí“. (Opravilová 2005, s. 39)

Podstatou osobnostně orientované výchovy je výchovné působení ve prospěch optimálního rozvoje dítěte a to ve dvou základních směrech:

1. Dítě se stává východiskem i cílem výchovy.

To znamená, že výchovné působení vychází z toho, jaké dítě je (jaké jsou vnitřní podmínky jeho rozvoje) a zároveň přihlíží k tomu, jakým se může stát (jak lze tyto podmínky ovlivnit a případně i změnit).

2. Výchovné působení se vyváženě orientuje na všechny strukturální složky osobnosti dítěte.

Na jeho stránku rozumovou, sociální i volní. Zvláštní důraz se klade na sebedůvěru, sebeúctu a sebehodnocení dítěte.

6. Zásady pro optimální rozvoj dítěte v mateřské škole

Rozhodující význam pro rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole má učitelka, která je pro dítě pevným bodem, o který se může kdykoli opřít. Děti vnímají svoji paní učitelku jako autoritu a je pro ně vzorem. Aby mohla tuto funkci náležitě plnit, musí být ve svém oboru dostatečně kompetentní, neustále se vzdělávat a rozvíjet svoji osobnost.

Při své vlastní práci s dětmi by měla dodržovat zásady, které jsou rozhodující pro zdravý rozvoj osobnosti dítěte. Ze studia novodobé literatury a své praxe jsem se pokusila tyto zásady vytvořit a popsat, dále jich později využívám při tvorbě otázek v dotazníku pro učitelky v praktické části své práce. Tyto zásady se vzájemně prolínají se zásadami rozvoje osobnosti dítěte v rodině, ale svou specifikou je ještě obohacují o některé další aspekty.

Zásady:

- Zkvalitňovat svůj vztah k dětem, respektovat osobnost každého dítěte, přijímat dítě jako partnera, podporovat jeho zdravý vývoj.
- Preferovat dialog s dítětem, stimulovat jeho aktivity, dbát na dodržování dohodnutých pravidel nedirektivním způsobem.

- Přijímat rodiče jako rovnocenné a odpovědné partnery, odborníky na své dítě.
- Promýšlet a připravovat prostředí mateřské školy tak, aby bylo pro děti kognitivně podnětné, esteticky harmonické a hygienicky nezávadné.
- Svou výchovně- vzdělávací činnost dělat koncepčně s představou cílů, kterých chce dosáhnout, znát prostředky, metody a techniky, které vedou k rozvoji osobnosti dítěte.
- Plánovat vzdělávání dětí s respektováním potřeb jednotlivců i celku třídy.
- Proměnit své vedoucí postavení ve třídě v roli prostředníka, jenž umožňuje dítěti aktivně získávat nové poznatky a dovednosti.
- Manipulovat prostředím a pomůckami, nikoliv dětmi!
- Být pro děti vzorem.

7. Individualizace vzdělávání

Osobnostní pojetí vzdělávání předpokládá, že pedagog každé dítě dobře zná, snaží se rozumět jeho potřebám. Sleduje, jak dítě prospívá, jak se v průběhu času rozvíjí a zdokonaluje ve svých dovednostech (způsobilostech, kompetencích). A to proto, aby věděl, jak má k dítěti přistupovat, jaké metody používat a jaké činnosti mu nabízet.

(Smolíková 2007, s. 7)

Individualizace ve vzdělávání dětí předškolního věku je založena na vzájemném kombinování různých přístupů, citlivým zhodnocením více pozorovaných situací a rozbořením různých činností dítěte, které nám umožňují porozumět a vytvořit si správný obraz o daném dítěti. Teprve, když srovnáme různé reakce dětí v téže situaci, můžeme postihnout společné zákonitosti jejich chování a v bohaté rozmanitosti najít i to, co je typické pro každé jednotlivé dítě. Tajemství úspěchu v poznání dítěte tkví v umění pedagoga získat s ním kontakt, pochopit jeho potřeby a stát se pro ně partnerem.

K základním metodám, které využíváme v individuálním přístupu k dítěti, patří **pozorování a sledování dítěte a jeho projevů** (spontánní - nahodilé, záměrné - řízené, krátkodobé nebo dlouhodobé - soustavné). Pedagogické sledování a následné hodnocení má mít především funkci reflexní a prognostickou, proto je spíše vhodné vést o dítěti *písemný záznam*. Bez záznamu by sledování bylo nespolehlivé a neúplné. Jak pedagog výsledky pozorování zachytí, záleží samozřejmě na něm samotném. K osvědčeným způsobům z praxe patří: *kauzistika* (popis situace, události, příběhu), *obrazový* (fotografie, video) či *zvukový*

záznam (zaznamenává řečový projev dítěte), *nahrávky běžných situací*, *portfolio dítěte* (kresba, pracovní výtvary, pracovní listy). Pro pedagoga znamenají tyto záznamy důležitý i překvapivý informační zdroj, k němuž se může podle potřeby vracet.

Systematické sledování dítěte a jeho vzdělávacích pokroků by nemělo být cílem naší práce, ale prostředkem k tomu, aby naše pedagogická činnost probíhala na patřičné profesionální úrovni a v souladu s konkrétními možnostmi a potřebami dítěte. Diagnostické aktivity by nám měly pomáhat k tomu, aby vzdělávání dítěte bylo smysluplné a účinné. Poznáme-li dokonaleji osobnosti jednotlivých dětí, zřetelněji si uvědomíme, jak odlišné jsou jejich individuální vzdělávací potřeby a tempo jejich rozvoje a učení. Pochopíme, proč není vhodné vytvářet pro děti tohoto věku jednotnou vzdělávací nabídku a proč vzdělávání na jednotném principu nemůže být dostatečně efektivní.

Východiskem pro sledování a hodnocení výsledků vzdělávání jsou klíčové kompetence a očekávané výstupy, které vychází z RVP PV. Tyto výstupy tak mohou představovat kritéria pro posuzování rozvoje dítěte.

7. 1. Oblasti sledování a hodnocení dítěte

Dítě můžeme sledovat a hodnotit v těchto cílových dovednostech a osobnostních charakteristikách:

Oblast „Dítě a jeho tělo“

- pohyb a pohybová koordinace
- nápodoba pohybů, koordinace ruky a oka
- zvládání sebeobsluhy
- orientace v tělním systému

Oblast "**Dítě a jeho psychika**" se rozděluje ještě na tři podoblasti:

a) Jazyk a řeč

- slovní zásoba
- formální vyspělost řeči
- gramatická správnost řeči
- stavba vět
- úroveň verbální komunikace
- kvalita slovního projevu

b) Poznávací schopnosti a funkce

- vnímání
- pozornost, soustředěnost
- paměť
- tvořivost, vynalézavost, fantazii
- rozlišování obrazných znaků a symbolů
- grafické a výtvarné vyjadřování
- časoprostorovou orientaci
- základní matematické, číselné a početní pojmy a operace
- řešení problémů a myšlení

c) Sebepojetí, city, vůle

- sebeuvědomění a sebeuplatnění
- sebeovládání a přizpůsobivost
- vůle, vytrvalost
- respektování pravidel
- city a jejich projevy

Oblast "Dítě a ten druhý"

- komunikace s dospělým
- komunikace s dětmi
- sociabilita a spolupráce

Oblast "Dítě a společnost"

- společenská pravidla a návyky
- zařazení do třídy (skupiny dětí)
- zapojení do společných her, spolupráce na činnostech

Oblast "Dítě a svět"

- adaptabilita ke změnám
- poznatky, sociální informovanost
- zdraví a bezpečí

Ke sledování a hodnocení nám slouží *záznamové archy* ve formě vývojových řad, které poukazují na individuální vývoj dítěte. Sledování a zápis do archů provádíme asi 2x až 3x ročně s přihlédnutím k aktuálnímu stavu dítěte. Při veškerých diagnostických i pedagogických činnostech je nutné brát v úvahu zejména to, že rozvoj dítěte může být velice nerovnoměrný (např. rozumový rozvoj je rychlejší než motorický či sociální). Ukázky záznamových archů přikládám ke své práci v příloze.¹ Tyto archy jsou převzaty z přílohy publikace od Smolíkové K. - Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV.

Důležitým krokem je určení aktuální vzdělávací potřeby dítěte a podle těchto potřeb pak plánovat pedagogickou práci s ním. Znamená to, že se snažíme volit co nejvhodnější metody a postupy, vytváříme odpovídající vzdělávací nabídku a měníme prostředí dítěte tak, abychom vyvolali žádoucí výchovné a vzdělávací efekty. Protože pedagog v mateřské škole pracuje s celou skupinou dětí, popř. s celou třídou, platí to také z hlediska celé třídy. Výsledky svého zjištění se pak promítnou i do přípravy třídního vzdělávacího plánu. Zachycené rozdíly mezi dětmi jej pak vedou k tomu, aby si rozšířil a zpestřil vzdělávací nabídku.

Na závěr této problematiky musím podotknout, že v současné mateřské škole je praktické provádění individuální diagnostiky žáků a její využití velmi náročné vzhledem k vysokým počtům dětí na třídě. Z tohoto důvodu se často končí právě utvořením záznamu o dítěti, s výsledky se již dále nepracuje a ve vzdělávacím procesu jsou tyto cenné poznatky využívány jen málo. Hlavní smysl pedagogického hodnocení se tak vytrácí.

¹ Smolíková K. - Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV: metodika pro podporu individualizace vzdělávání v podmínkách mateřské školy
Podrobný přehled o individuálním rozvoji a učení dítěte- příloha č.1, s. 58- 69

2. ČÁST - VÝZKUM

1. Cíl a zaměření výzkumu
2. Výzkumný vzorek
3. Výzkumné otázky
4. Výzkumné metody
 - 4.1 Dotazník pro rodiče
 - 4.2 Dotazník pro učitelky mateřských škol
 - 4.3 Rozhovor s dětmi v mateřské škole v Horní Cerekvi
5. Závěry výzkumu - odpovědi na výzkumné otázky
6. Závěr

1. Cíl a zaměření výzkumu

V praktické části mé bakalářské práce bylo mým cílem zjistit současné podmínky a nároky ze strany rodiny a mateřské školy směřující k optimálnímu rozvoji osobnosti dítěte a porovnat je se zásadami, které jsem stanovila v teoretické části. Ke zjištění informací jsem využila dotazníkovou metodu. Zaměřila jsem se na porovnání názoru rodičů a učitelů mateřských škol v oblasti rozvoje osobnosti dítěte těsně před vstupem do školy a možnostmi učitelů plnit požadavky individuálního přístupu k dítěti v současné mateřské škole.

2. Výzkumný vzorek

Při výběru výzkumného vzorku bylo mým cílem oslovit rodiče, jejichž děti v současné době navštěvují mateřskou školu a učitelky mateřských škol z praxe. Musím na úvod ještě podotknout, že vybraný vzorek oslovených respondentů je především z okruhu mých známých a rodičů, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat. Vzorek tak zcela nezachycuje současnou skladbu společnosti. Proto i některé výsledky dotazníku mohou mít zkreslený charakter a jevit se v pozitivnějším světle, než je současná situace v naší společnosti.

Oslovila jsem rodiče z mateřské školy v Horní Cerekvi, kde pracuji jako učitelka, a ve spolupráci s kolegyněmi z bakalářského studia rodiče dětí v MŠ Třešť a Třeboň. Dále jsem

požádala o spolupráci své kolegyně ze studia, které mají dítě předškolního věku navštěvující mateřskou školu.

Pro zjištění současných podmínek v mateřských školách jsem oslovila kolegyně na pracovišti, studijní kolegyně s praxí v mateřské škole. S jejich pomocí i učitelky z MŠ Třešť a Třeboň. Respondentkami jsou i učitelky z alternativních typů mateřských škol - Zdravá MŠ, Waldorfská MŠ, Začít spolu.

Pro zjištění současných zájmů a potřeb dětí jsem hovořila s dětmi z mateřské školy, ve které pracuji. Byly to děti ve věku 4- 6 let.

3. Výzkumné otázky

1. Jaké podmínky vytváří a do jaké míry se shoduje současná **rodina** se zásadami pro optimální rozvoj osobnosti dítěte?
2. Jaké podmínky vytváří a do jaké míry se shoduje současná **mateřská škola** se zásadami pro optimální rozvoj osobnosti dítěte?
3. Jaké sebepojetí má **dítě předškolního věku** a čím je ovlivněno?
4. Jaké zájmy a potřeby mají současné **děti předškolního věku** a do jaké míry jsou respektovány a ovlivněny?
5. Do jaké míry se **shodují názory současné rodiny a mateřské školy** na přípravu dětí před vstupem do ZŠ?
6. Do jaké míry je **naplňována organizační forma individuálního přístupu k dítěti** v současné mateřské škole?

4. Výzkumné metody

Pro výzkumnou část této práce jsem použila dotazníkovou metodu. Důvodem, proč jsem si vybrala právě tuto metodu, byl fakt, že je nejvíce vhodná pro kvantitativní sběr dat a jejich vyhodnocení. V dotaznících jsem využila metodu otevřených i uzavřených odpovědí, kombinovanou s vícestupňovou škálou. Vzory dotazníků pro rodiče dětí, které navštěvují mateřskou školu² a pro učitelky mateřských škol³, jsou k nahlédnutí v příloze mé práce. Dotazníky jsem sestavovala samostatně. Otázky jsem se snažila koncipovat tak, aby odpovídaly cílům mé práce.

V praktické části své práce jsem využila i metodu rozhovoru. Individuální rozhovor s dětmi mi napomohl ke zjištění jejich vlastního sebepojetí, současných potřeb a zájmů a míry respektování jejich osobnosti v rodině i mateřské škole. Rozhovor jsem vedla s 20- ti dětmi ve věku čtyř až šesti let. Dětem jsem položila 11 otevřených otázek. Vzor záznamového formuláře⁴ je uveden v příloze mé práce.

4. 1 Dotazník pro rodiče

Dotazník pro rodiče obsahuje 31 otázek. 26 otázek směřuje na oblast rodiny a 5 otázek se týká mateřské školy. Oslovila jsem 50 rodin a návratnost dotazníků byla poměrně vysoká - 48 dotazníků. Velice mě potěšila ochota rodičů se mnou spolupracovat a odpovídat na velký počet otázek.

Cílem dotazníku pro rodiče dětí, které navštěvují v současnosti mateřskou školu je zjistit, jaké podmínky vytváří a do jaké míry se shoduje současná rodina se zásadami pro optimální rozvoj osobnosti dítěte. Dalším cílem bylo zjištění názoru současné rodiny na přípravu dětí před vstupem do ZŠ.

² Vzor dotazníku- Dotazník pro rodiče dětí navštěvující mateřskou školu- příloha č. 2, s. 70

³ Vzor dotazníku- Dotazník pro učitelky mateřských škol- příloha č. 3, s. 73

⁴ Vzor záznamového formuláře pro rozhovor s dětmi- příloha č. 4, s. 76

Výsledky dotazníku

- Současná situace v rodině: otázka č. 1 až 5**

1. Pohlaví dítěte: a) chlapec b) děvče
 24 24
2. Věk dítěte: a) 3- 4 roky b) 4 -5 let c) 5- 6 let
 18 14 16
3. Počet dětí v rodině: 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - a více
 6 27 10 5 0
4. Zaměstnanost rodičů: matka- Ano - Ne
 30 18
- otec - Ano - Ne
 45 3
5. Žije Vaše dítě v úplné rodině? (otec, matka, děti): Ano - Ne
 45 3

- Současné podmínky pro rozvoj osobnosti dítěte, uspokojování jeho potřeb a zájmů: otázka č. 6 až 13**

6. Má vlastní pokoj nebo koutek pro hru?: Ano - Ne
 46 2
7. Kolik hodin denně o víkendu tráví dítě hrou s rodiči?: 0 - 1 - 2 - 3 - a více
 1 4 15 28
8. Kolik hodin denně o víkendu sleduje televizi?: 0 - 1 - 2 - 3 - a více
 1 15 20 12
9. Kolik hodin denně o víkendu tráví při hře na počítači?: 0 - 1 - 2 - 3 - a více
 22 12 4 0
10. Kolik hodin denně o víkendu věnuje hře venku?: 0 - 1 - 2 - 3 - a více
 0 4 16 28
11. Má Vaše dítě doma dostatek času na své hry a záliby?:
Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne
40 8 0 0 0

12. O jaké hry nebo činnosti má Vaše dítě největší zájem?

1. Tvořivé a konstruktivní	25
2. Námětové	22
3. Sportovní	20

13. Jaké hry nebo činnosti jej příliš nebaví?: Úklidové činnosti 12
Výukové 6

Dodržování pravidel, formy výchovy: otázka č. 14 až 20

14. Má Vaše dítě doma pravidelný režim?: Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne
23 23 0 2 0

15. Musí doma dodržovat daná pravidla?: Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne
29 19 0 0 0

16. Jakým způsobem nejčastěji řešíte, pokud je nedodržuje?:

30	předem stanovenou dohodou
14	zvýšeným hlasem
9	odepřením oblíbené činnosti

17. Využíváte často jako jednu z forem výchovy svého dítěte pochvalu?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
40 8 0 0 0

18. Myslíte si, že je vhodné jako občasnou formu výchovy použít fyzický trest?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
13 15 5 12 3

19. Dostáváte se často se svým dítětem do konfliktu?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
1 7 4 30 6

20. Dokáže Vaše dítě při společné hře s dětmi řešit konflikty domluvou s ostatními?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
6 27 9 4 2

Respektování individuality dítěte: otázka č. 21 až 24

21. Snažíte se přizpůsobit svůj styl výchovy jeho temperamentu?:

Ano – Spíše ano- Nevím - Spíše ne - Ne
18 24 5 1 0

22. Myslíte si, že máte dostatek trpělivosti při občasných výkyvech v jeho chování?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
14 27 11 4 0

23. Snažíte se v nepříjemných situacích, které se týkají Vašeho dítěte vcítit do jeho pocitů?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
20 25 2 1 0

24. Používáte vůči dítěti omluvu, pokud zjistíte, že Vaše reakce na určité jeho chování byla nepřiměřená nebo mylná a dítě se cítí oprávněně ukřivděné?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
43 5 0 0 0

• Vzor rodiny a další vylepšení: otázka č. 25 a 26

25. Domníváte se, že kladný vzor, který dítě vidí u rodičů je pro jeho rozvoj důležitý?:

Ano – Spíše ano- Nevím - Spíše ne - Ne
48 0 0 0 0

26. Máte pocit, že by se ve Vaší rodině ještě dalo pro celkový rozvoj osobnosti Vašeho dítěte něco vylepšit?:

Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne
20 9 13 5 1

Pokud ano, napište konkrétně:

Snažit se více času věnovat svým dětem

Mít více trpělivosti při výchově dětí

Být důslednější a jednotnější při výchově

- **Otázky týkající se pobytu dítěte v MŠ, názor na vzdělávání v MŠ: otázky č. 27 až 31**

27. Kolik času tráví Vaše dítě denně v mateřské škole?

- a) 4 hodiny b) 5 a více
 11 37

28. Máte pocit, že se Vaše dítě dokáže přizpůsobit svému okolí (kamarádi, MŠ)?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
 22 23 1 1 1

29. Kterou třídu byste si pro své dítě upřednostnili?:

- a) smíšenou = (třída ve věku 3-6 let) 34
 b) pouze děti stejného věku 15

30. Co považujete za prioritu ve vzdělávání dětí ve věku 5-6 let? (před vstupem do ZŠ):

- a) přirozený rozvoj dítěte- prožitek 39
 b) cílená příprava na školu - vědomosti, znalosti 13

31. Domníváte se, že Vaše mateřská škola postačuje k všeobecnému rozvoji osobnosti Vašeho dítěte?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
 18 16 3 1 0

Pokud ne, doplňte Váš názor na vylepšení péče:

Větší pestrost ve výběru kroužků

Jednotný přístup k dětem od pedagogických i nepedagogických pracovníků

4.2 Dotazník pro učitelky mateřských škol

Dotazník pro učitelky mateřských škol je sestaven z 28 otázek. Napomohly mi ke zjištění současné situace v oblasti optimálního rozvoje osobnosti dítěte, individualizace ve vzdělávání, spolupráce s rodinou a jejich vlastního názoru na výchovu a vzdělávání dětí před vstupem do ZŠ.

Pomocí dotazníku jsem oslovila 40 učitelek mateřských škol. Návratnost dotazníku byla o něco nižší než u dotazníku pro rodiče. Zpět se mi vrátilo 31 dotazníků. Z tohoto počtu bylo 15 dotazníků od učitelek z praxe v mateřských školách a 16 dotazníků od mých kolegyně z bakalářského studia, které současně pracují v mateřské škole.

Cílem dotazníku pro učitelky mateřských škol bylo zjistit, jaké podmínky vytváří a do jaké míry se shoduje současná mateřská škola se zásadami pro optimální rozvoj osobnosti dítěte. Druhým cílem bylo zjištění, do jaké míry je naplňována organizační forma individuálního přístupu k dítěti v současné mateřské škole.

Výsledky dotazníku

- **současné podmínky v mateřských školách: otázka č. 1 až 4**

1. Jaké zaměření má Vaše mateřská škola?

- a) klasická MŠ 25
- b) alternativní program 6

2. Věkové složení dětí ve Vaší třídě: Smíšená 23
 Stejného věku 8

3. Počet dětí ve třídě: do 20.....3
 do 25.....17
 do 28.....11

4. Počet dětí s integrací: 9

- **plánování, práce s dětmi: otázka č. 5 až 9**

5. Snažíte se, aby Váš třídní plán tvořil postupně navazující celek?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
24 7 0 0 0

6. Kolik času denně věnujete řízené organizované činnosti?

do 30 min.....5
30 až 60 min.....20
60 min a více.....6

7. Kolik času mají děti během dne na volnou hru?

30 až 60 min.....1
60 až 120 min.....3
120 a více min.....27

8. Kterou třídu byste pro rozvoj osobnosti dítěte upřednostnila?

a) smíšenou - (třída ve věku 3-6 let).....22
b) pouze děti stejného věku.....9

9. Co považujete za prioritu ve vzdělávání dětí ve věku 5-6 let?(před vstupem do ZŠ)

a) přirozený rozvoj dítěte- prožitek.....25
b) cílená příprava na školu - vědomosti, znalosti.....10

• uspokojování potřeb a zájmů dětí: otázka č. 10 až 15

10. V které oblasti se ve Vaší třídě děti nemohou dostatečně rozvíjet?(z prostorových, časových, finančních, materiálních nebo personálních důvodů)

pohybová -	kognitivní -	estetická-	prosociální -	pracovní-	individuální péče -
7	4	1	1	6	18
morální - emoční					
0	0				

11. V jakém pořadí podle důležitosti dochází u dětí ve Vaší třídě k uspokojování základních lidských potřeb?

25... **potřeba bezpečí** (bezpečné prostředí s určenými pravidly)
1... **vyšší potřeby** (víra)
16... **potřeba lásky a souměřitosti** (stejný přístup k dětem)
12... **potřeba uznání a sebeúcty**
20... **fyzilogické potřeby** (stravování, pitný režim, vylučování, odpočinek, teplo, pohyb)
9... **potřeba seberealizace**

12. Zařazujete při hře s dětmi nejčastěji:

- 2... výukové hry, puzzle
- 18... pohybové hry
- 19... výtvarné a tvořivé hry
 - 0... hry na počítači
- 13... hudbu, zpěv a tanec
 - 6... četba a společné vyprávění
 - 0... dramatické hry, divadlo
- 11... prosociální hry (podporující pozitivní sociální chování, které vede k pomoci druhým lidem)
- 11... hry venku v přírodě
- 19... volnou hru podle momentálního zájmu dítěte
- 14... stavby z kostek a stavebnic
 - 1... společenské hry
 - 4... námětové hry (na lékaře.....)

13. O jaké hry nebo činnosti mají děti ve Vaší třídě největší zájem?

Pohybové19
Tvořivé a konstruktivní.....13
Námětové.....9

14. Jaké hry nebo činnosti je baví nejméně?

výukové.....11
společenské.....7
úklidové.....4
odpočinkové..... 5

15. Jaké zájmové kroužky mohou navštěvovat?

Hudební a flétnička.....20
Výtvarný a keramický.....12
Pohybový, taneční a sportovní.....10
Jazykový.....31
Dramatický.....3
Šachy.....1

• individuální péče: otázka č. 16 až 19

16. Máte dostatek času na individuální práci s dětmi?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

1 9 0 17 4

17. Jakým stylem vedete individuální záznamy o dětech?

poznámky- záznamové archy - nahrávky
11 25 2

18. Předáváte si tyto záznamy i při přechodu dítěte do jiné třídy?

Ano - Nepřechází - Ne
8 23 0

19. V případě potřeby spolupracujete i s dalšími pedagogicko-diagnostickými institucemi? Ano - Ne
31 0

• **spolupráce s rodinou: otázka č. 20 až 22**

20. Máte pocit, že jsou děti z rodin dostatečně připravené na vstup do mateřské školy?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
0 14 1 16 0

Pokud ne, v které oblasti adaptace mají největší problémy?

respektování pravidel - sebeobsluha - samostatnost - sebevědomí
22 11 11 2

21. Obrací se na Vás rodiče sami s potřebou rady při výchově svého dítěte?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
5 17 0 9 0

22. Vycházíte rodičům v oprávněných situacích vstříc (alergie na jídlo, handicap)?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
28 3 0 0 0

• **dodržování pravidel, rozvoj prosociálního citění: otázka č. 23 až 27**

23. Máte s dětmi ve třídě stanovená pravidla chování?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
30 0 0 1 0

24. Jakým způsobem nejčastěji řešíte, pokud je nedodržuje:

31... předem stanovenou dohodou
10...zvýšeným hlasem
8...odepřením oblíbené činnosti

25. Zařazujete často hry a činnosti rozvíjející prosociální citění?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
15 14 0 2 0

26. Zařazujete často hry a činnosti podporující soutěživost?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
2 1 0 11 17

27. Jakou roli při práci s dětmi nejčastěji zastáváte:

prostředník- autorita- kamarád
14 3 18

- **připomínky, návrhy na vylepšení**

28. Máte pocit, že by se ve Vaší třídě ještě dalo pro celkový rozvoj osobnosti dětí něco vylepšit?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne
16 9 1 4 1

Pokud ano- napište konkrétně:

více času na individuální péči
snížit počet dětí na třídu
zvýšit překrývání směn kolegyň
nepřijímat děti mladší tří let
více rozvíjet prosociální citění u dětí
zlepšovat vztahy s rodiči a kolegyněmi

4.3 Rozhovor s dětmi v mateřské škole v Horní Cerekvi

Rozhovor jsem vedla s 20- ti dětmi z Mateřské školy v Horní Cerekvi ve věku 4 až 6 let. Dětem jsem položila celkem 11 otevřených otázek, které se týkaly jejich sebepojetí, potřeb a zájmů, rodiny a mateřské školy.

Cílem mého rozhovoru bylo zjistit:

- a) Jaké **sebepojetí** má dítě předškolního věku a čím je ovlivněno?
- b) Jaké **zájmy a potřeby** mají současné děti předškolního věku a do jaké míry jsou respektovány a ovlivněny.

Z objektivních důvodů jsem rozhovor vedla tak, abych oslovila shodný počet chlapců a děvčat stejného věku. S dětmi jsem hovořila individuálně, aby se ve svých odpovědích vzájemně neovlivňovaly.

Z osobního důvodu jsem do rozhovoru zařadila dvě děti, které se mi v oblasti sebepojetí a optimálního rozvoje osobnosti jevily jako problémové. Jména dětí jsou smyšlená.

1. Toník: má diagnostikovanou ADHD, zrakovou vadu (strabismus) a trpí poruchou chování (opoziční a agresivní rysy).

2. Helenka: velmi citlivá, emočně nevyrovnaná

Na tyto děti se v jejich výpovědích konkrétněji zaměřuji, aby byl zviditelněn vliv výchovy a přístupu k dítěti na jejich osobnostní rozvoj.

Odpovědi dětí :

• Sebepojetí

a) Co se ti na sobě líbí

Děti shodně uvedly, že se mají rádi a jsou se s sebou spokojené.

b) Co se ti na sobě nelíbí, co by si chtěl/a vylepšit

Určitou nespokojenost s sebou měly pouze tři děti.

Jedna dívka by chtěla umět lépe kreslit.

Toník jako jediný z chlapců řekl: „Nelíbí se mi, že musím mít zalepené oko.“

Helenka: „Chtěla bych se umět rychleji oblékat.“

c) Trápí tě něco? - Bojíš se něčeho?

Na tuto otázku jsem již dostala více kladných odpovědí. U děvčat jde většinou o strach ze zvířat (myš-1x) nebo přírodních jevů (bouřka-1x).

Jeden chlapec uvedl, že má trápení z toho, že se rodiče hádají a maminka často pláče. Má strach i z toho, že za ním již nikdy nepřijede sestřenice, kterou má moc rád - dlouho ji neviděl.

Toník: „Mám strach z čerta a trápí mě, že musím chodit do školky.“

Helenka: „Bojím se ošklivých snů, které se mi často zdají. Trápí mě, že musí maminka chodit do práce a nemůže se mnou být doma.“

- **Potřeby a zájmy**

a) Co rád/a děláš?

V této oblasti děti nejčastěji uváděly výčet svých oblíbených her. Děvčata si ráda kreslí, skládají puzzle, hrají si se zvířaty, panenkami, tančí a jezdí na kole. Dotazovaní chlapci si nejraději hrají s kamarády, s auty, traktory, počítačové hry a kopanou.

Toník : „Dívám se rád na televizi- na piráty.“

Helenka: „Nejraději se mazlím s maminkou.“

b) Co tě nebaví?

K neoblíbeným činnostem dětí patří úklid, oblékání, nuda, nucení do činností

Toník: „Nerad chodím do školky.“

Helenka: „Když se nudím.“

d) Co by sis nejvíc přál/a?

Zajímavé je, že děvčata spíše uváděla materiální hodnoty- hračky, notebook. (6x) K dalším přáním patřila: abych byla hodná; být doma- nemuset chodit do školky; bydlet s živým pejskem; jít do velké školy.

U chlapců se materiální potřeba objevila pouze ve třech případech (meč, pistole, železné kolíky na kopačky). Ostatní chlapci uvedli: „Přál bych si více dárků od Ježíška pro mamku a taťku. Dostaly jich málo. Mít hodného bratra. Aby mě nebouchala starší sestra. Aby existovali hrdinové i ve skutečnosti, nejen ve filmu.“ Jeden z chlapců mi odpověděl, že neví.

Toník by si nejvíce přál: „Být pirátem a dostat loď ‘Černou perlu’“.

Helenka si nejvíce přeje: „Být doma s maminkou, abych byla doma hodná. Mrzí mě, že mi to nejde.“

- **Rodina**

a) Kdo tě doma nejvíc chválí? - proč?

Děti shodně odpověděly, že je doma rodiče nebo prarodiče chválí za to, že jsou hodné, uklízí si po sobě, pomáhají a vyrábí dárky.

Toník : „Tatínek, když jsem hodný.“

Helenka: „Maminka za to, že jí pomáhám.“

b) Býváš doma trestán/a? - Proč?

Na otázku týkající se trestu odpověděla ne pouze dvě děvčata a šest chlapců. Ostatní děti jako důvod uvádí zlobení a odmítání.

Toník: „Někdy, za to, že neposlouchám.“

Helenka: „Ano - když zlobím.“

- **Mateřská škola**

a) Chodíš do školky rád/a? - proč

Na tuto otázku všechna děvčata shodně odpověděla, že ano. Ne odpověděli dva chlapci. Jedním z nich byl **Tomáš**.

b) Co ti ve školce vadí? - proč?

Dětem ve školce vadí: odpočinek na lehátku, činnosti, které je nebaví nebo když jim malé děti berou hračky (věkově smíšené oddělení). Ochutnat jídlo, které nemají rády.

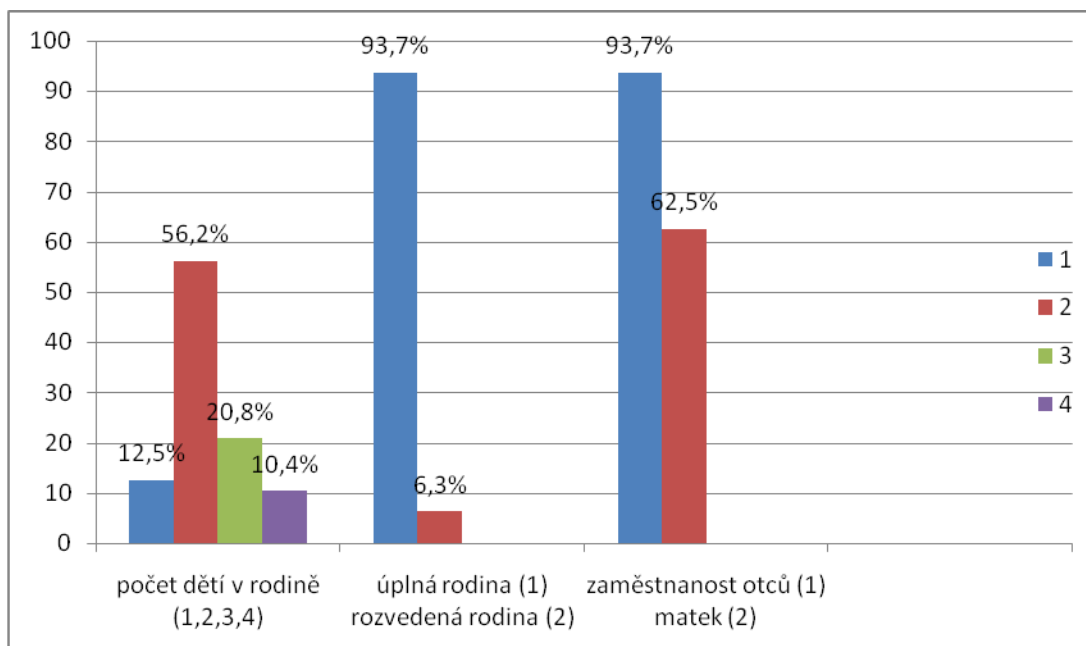
Toník jako důvod uvedl: „Nemůžu si dělat, co chci a musím poslouchat paní učitelky.“

Helenka: „Vadí mi chlebové kůrky, protože mi nejdou ukousnout.“

5. Závěry výzkumu - odpovědi na výzkumné otázky

1. Jaké podmínky vytváří a do jaké míry se shoduje současná rodina se zásadami pro optimální rozvoj osobnosti dítěte?

Současné podmínky v rodině:

Současné podmínky pro optimální osobnostní rozvoj dítěte v rodině se na grafu jeví velmi optimálně. Musím však zdůraznit, že mnou oslovená skupina respondentů je svým způsobem specifická tím, že jde většinou o rodiče, kteří dosáhli vyššího vzdělání a kteří se plnohodnotně starají o rozvoj svých dětí.

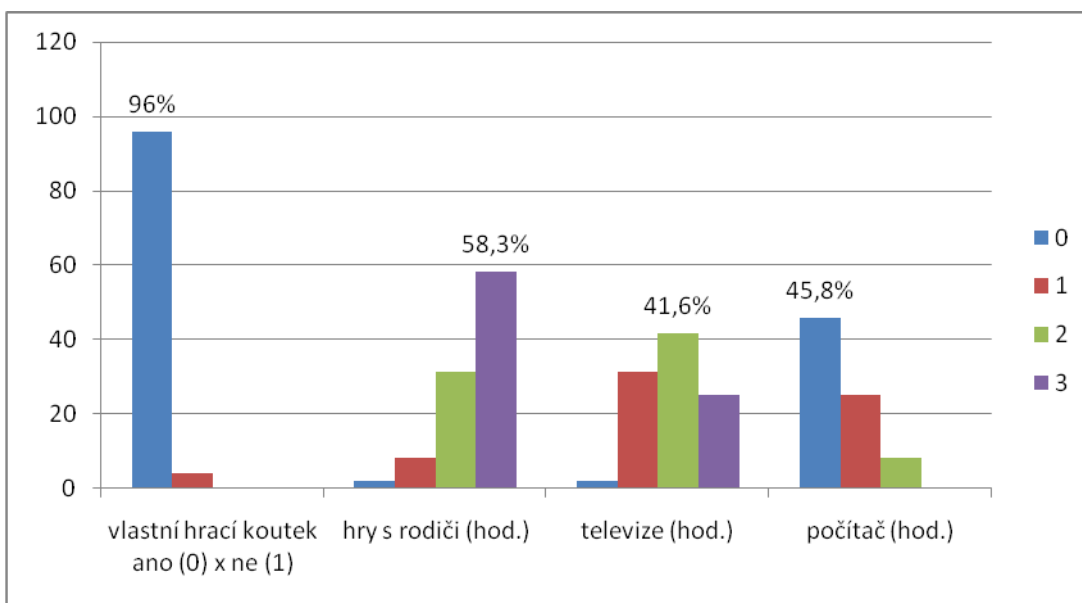
To, že tyto rodiny nepreferují jedináčkovství a převažuje vyšší počet dětí v rodině je jedním z pozitivních faktorů. Děti mají možnost dostávat se již od útlého dětství do sociálních interakcí se svými sourozenci, hledat svoji identitu a možnosti uplatnění a ocenění.

Také stálost rodinného prostředí je pro utváření jejich identity důležitá. Z dotazníků vyplývá, že děti vyrůstají převážně v úplných rodinách. Rozvodovost rodin se nyní u této věkové skupiny dětí pohybuje okolo 6%. Bez dostatečného citového zázemí rodiny nelze optimálně rozvíjet osobnost dítěte. S tím úzce souvisí i materiální zabezpečení rodiny.

Z odpovědí respondentů jsem zjistila, že rodiče jsou zatím alespoň v jednom případě zaměstnáni- otec nebo matka, což má samozřejmě také vliv na celkovou atmosféru v rodině.

Zásady:

- Citlivě vést dítě k probuzení všeho dobrého, co v něm je, uspokojovat jeho potřeby a zájmy

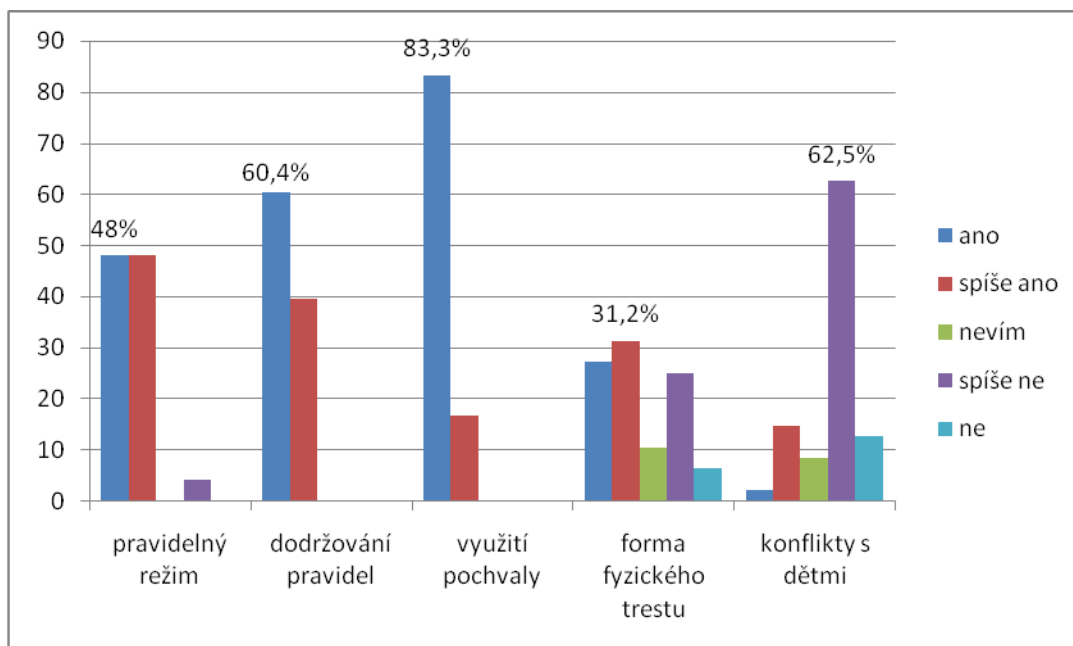

Z části dotazníku, která se týká *uspokojování potřeb a zájmů dětí* vyplývá, že i v této oblasti mají děti dostatečné podmínky pro svůj rozvoj.

Téměř 96% dětí má svůj vlastní pokoj nebo koutek pro hru. Rodiče se snaží dětem umožnit, aby měly dostatečný časový prostor pro hry a oblíbené činnosti. Aktivní hrou tráví společné chvíle o víkendu, kdy na sebe mají nejvíce času. Rodiče znají zájmy a záliby svých dětí. Souhrnně k nim patří zájem obou pohlaví o hry tvořivé a konstruktivní, námětové a sportovní. K neoblíbeným domácím hrám a činnostem patří výukové hry a úklid.

Nežádoucí vliv komerce, na který poukazují v teoretické části své práce, hrozí téměř u 98 % dětí, neboť sledují televizi o víkendu v rozmezí 1-3 hodin denně. Pozitivní je, že počítač nevyužívá vůbec 45, 8% dětí. 1- 2 hodiny denně u něj tráví děti ve věku 5-6 let. Určitě by měli rodiče vědět, jaký typ hry jejich dítě hraje (eliminovat akční hry).

- **Učit dítě kontrole všech svých negativních vlastností**

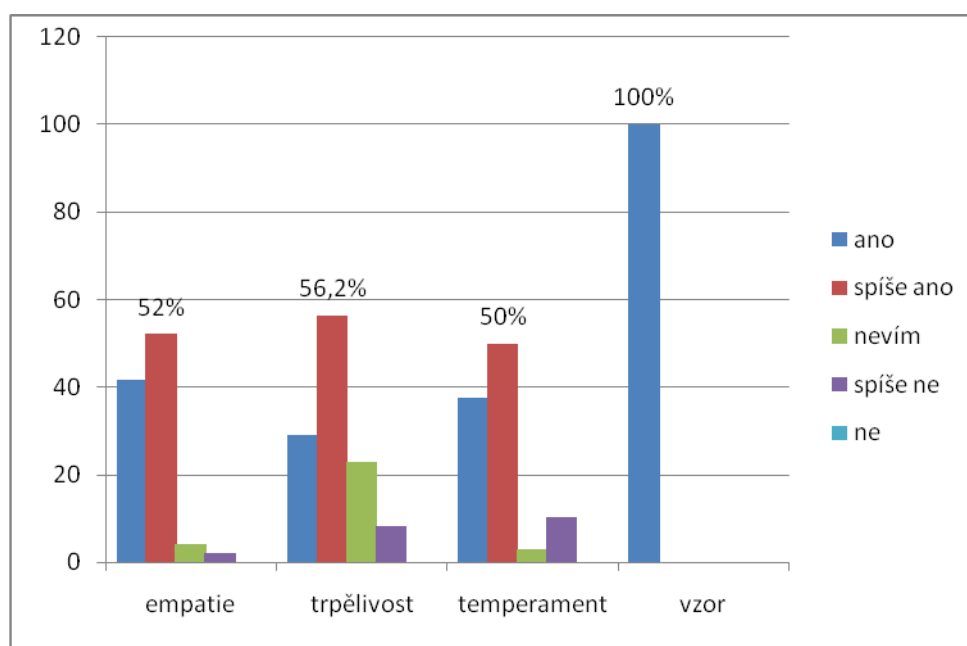

Všechny mnou oslovené rodiny shodně uvádí, že jejich dítě má doma *pravidelný režim*. Vyžadují v domácím prostředí *respektování pravidel* ze strany dítěte. Jejich dodržování a kontrola negativních vlastností je spíše založena na vzájemné dohodě mezi dítětem a rodiči, což je ve shodě s pravidly pro zdravý rozvoj osobnosti dítěte. Rodiče považují své vztahy s dětmi ve většině případů za nekonfliktní. Častější konflikty se svými dětmi má celkem asi 20 % rodičů.

Při výchově svých dětí rodiče používají pochvalu, což napomáhá ke zpevňování žádoucího chování a posiluje sebevědomí a sebeúctu dítěte.

Naopak souhlasný názor rodičů (58, 3%) na občasné používání fyzických trestů při výchově dítěte se neslučuje s teoretickými poznatky. Agresivní reakce na chování dítěte vyvolává spíše opačný efekt, než by se dalo očekávat. Dítě je zatvrzelejší, vzdorovité a agresivní. Vhodnější metodou pro řešení konfliktu s dítětem je klidný rozhovor o problému, který nastal- zjištění příčiny a snaha o to, aby se dítě samo pokusilo dospět k závěru, jak jej řešit bezkonfliktně.

- **Pomáhat dítěti získat pocit, že jeho cena je obsažena už v samotné jeho existenci. Předkládat dítěti kladný vzor.**

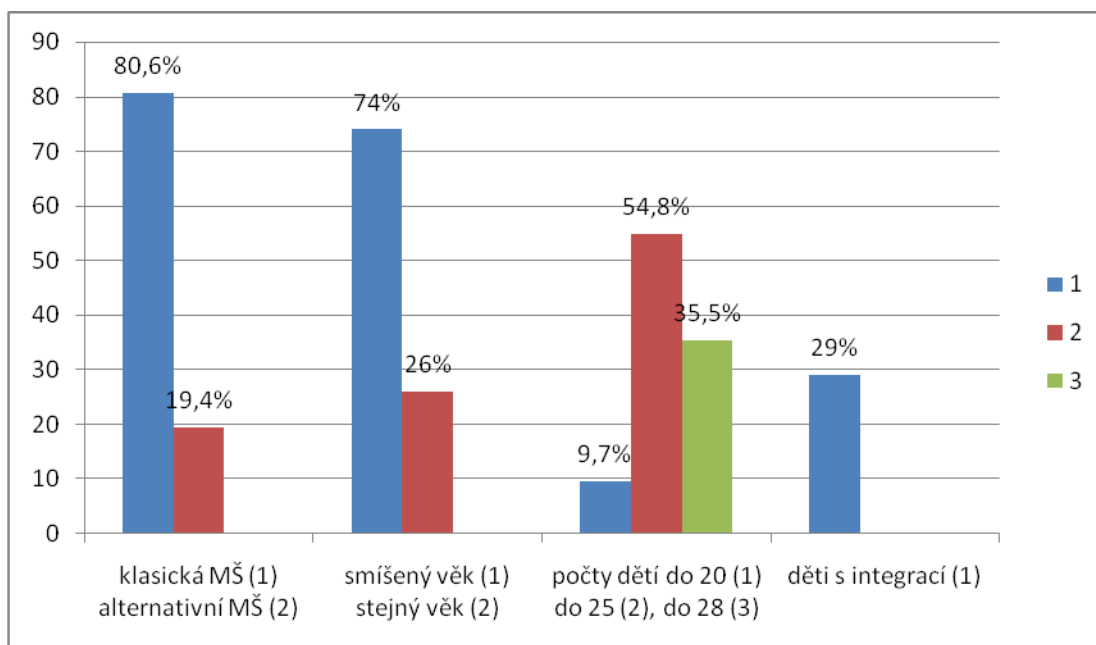

I v této oblasti je současná rodina oslovených respondentů ve shodě se zásadami optimálního osobnostního rozvoje dítěte. Rodiče se snaží o vstřícné chování směrem k dítěti. Přijímají své dítě takové, jaké je. Ve většině případů se dokážou vžít do pocitů svých dětí a projevují k nim empatii. Uznávají i vliv vrozených vlastností a temperamentu na jejich chování a jednání a snaží se jim přizpůsobit svůj styl výchovy. Důležitý pro optimální rozvoj osobnosti dítěte považují i kladný vzor rodiny.

Většina rodin si uvědomuje nedostatky nebo možnosti, kde by mohly svou péči ještě zlepšovat. K nejčastěji uváděným faktorům patří nedostatek času na společné prožitky, nejednotnost a malá důslednost ve výchově.

2. Jaké podmínky vytváří a do jaké míry se shoduje současná mateřská škola se zásadami pro optimální rozvoj osobnosti dítěte?

Současné podmínky mateřských škol

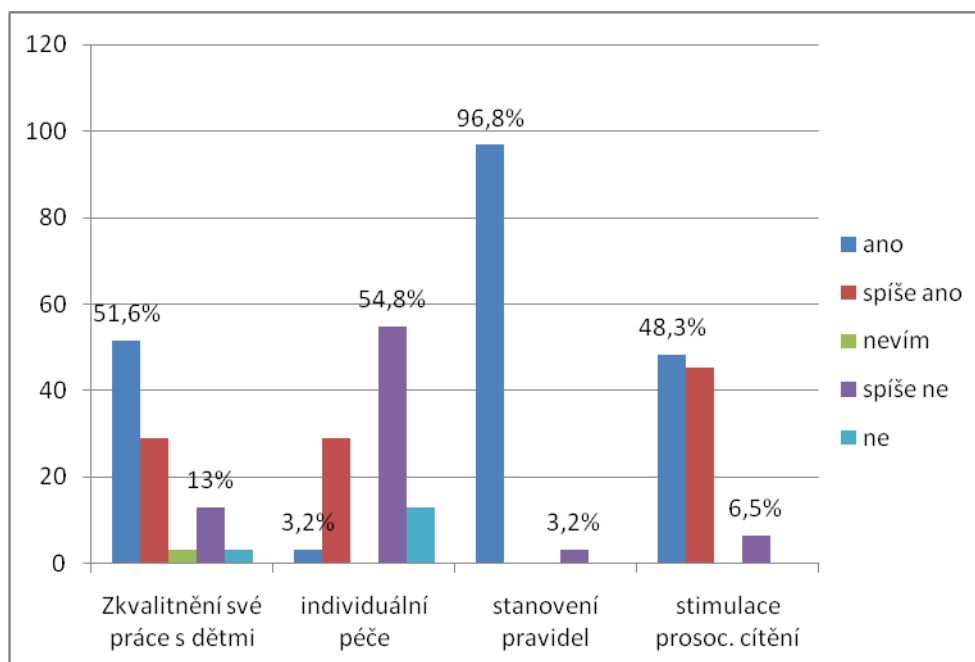

Při zjišťování současných podmínek pro optimální rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole jsem opět vycházela z výsledků dotazníků, které jsem pro přehlednější zpracování informací převedla do grafu.

Tyto výsledky vzorku respondentů ukazují na to, že v našem školství převládají klasické mateřské školy, ale je zde i možnost alternativ - především ve větších městech. Děti jsou ve většině škol vzdělávány ve třídách smíšených věkových skupin (74%), což je v souladu s teoretickými poznatky. Jako negativní pro zdravý rozvoj osobnosti dětí se jeví trend zvyšování počtu dětí ve třídách vlivem populační exploze a nedostatku mateřských škol. Převažují proto třídy o počtu 25 až 28 dětí. Nižší počet dětí mají pouze alternativní a soukromé mateřské školy. Naopak pozitivně se ukazuje postupné začlenění dětí se speciálními potřebami vzdělávání. Počet integrovaných dětí se pohybuje na hranici 30%. To, že mateřské školy umožňují těmto dětem společně vyrůstat se svými vrstevníky je velkým přínosem pro obě skupiny dětí v oblasti prosociálního citění a rozvoje charakterových vlastností.

Zásady:

- **Zkvalitňovat svůj vztah k dětem, respektovat osobnost každého dítěte, přijímat dítě jako partnera, podporovat jeho zdravý vývoj. Preferovat dialog s dítětem, stimulovat jeho aktivity, dbát na dodržování dohodnutých pravidel nedirektivním způsobem.**

Téměř všechny paní učitelky mají pocit, že se stále mohou ve své práci něco vylepšovat. Jako nejčastější problém uvádí nedostatek času na individuální práci s dětmi, který je ovlivněn vysokým počtem dětí na třídě. Nápravu vidí právě v jejich snižování. Dále úpravou pracovní doby kolegyně tak, aby se při práci s dětmi více překrývaly. S individualizací nemají problémy v alternativních a soukromých školách, kde počet dětí na třídě nepřevyšuje patnáct.

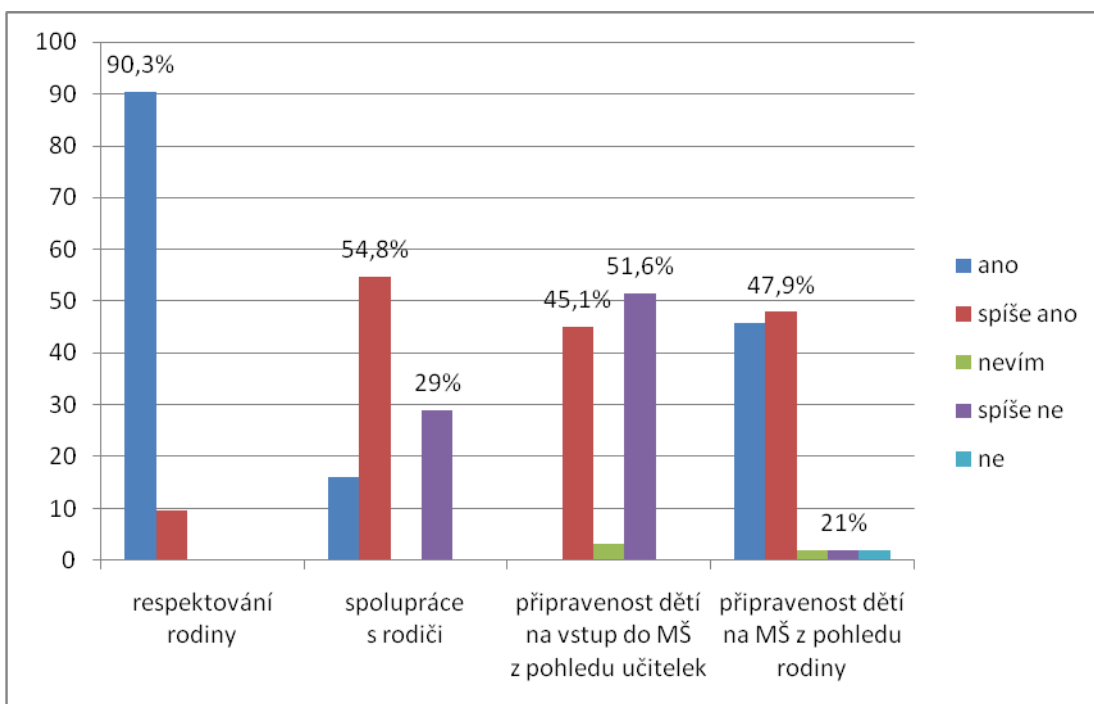
Dalším problémem jsou děti, které ještě nedosáhly věku tří let a již navštěvují mateřskou školu. Takto malé děti totiž většinu dne v mateřské škole proplácou vlivem toho, že ještě nejsou zralé pro vstup do mateřské školy. Potřebují péči matky, která je pro jejich optimální osobnostní rozvoj v tomto věku nejdůležitější.

Rezervy paní učitelky spatřují i v nedostatečném rozvoji prosociálního citění, které je spojeno s dobou ve které žijeme. V rodinách jsou děti vedeny spíše k tomu, aby se nedaly

odstrčit, aby neustupovaly druhým. S tím jsou spojeny i problémy, které vznikají právě při přechodu dítěte do většího kolektivu. Děti se nechtějí přizpůsobovat pravidlům, jsou i agresivnější vůči druhým. Tento negativní trend ale může učitelka zmírnit zvyšováním počtu prosociálních her a činností během pobytu dětí v mateřské škole.

V současné mateřské škole je preferován dialog s dítětem, děti jsou většinou vedeny nedirektivním způsobem založeným na vzájemné domluvě a dodržování pravidel, které si děti stanoví na začátku školního roku společně s paní učitelkou. To je ve vzájemné shodě se stanovenými zásadami.

- **Respektovat názory rodiny na zdravý životní styl a výchovu dítěte, odlišné názory tolerovat nebo se snažit je ovlivňovat nepřímo, hledat v rodičích partnery.**

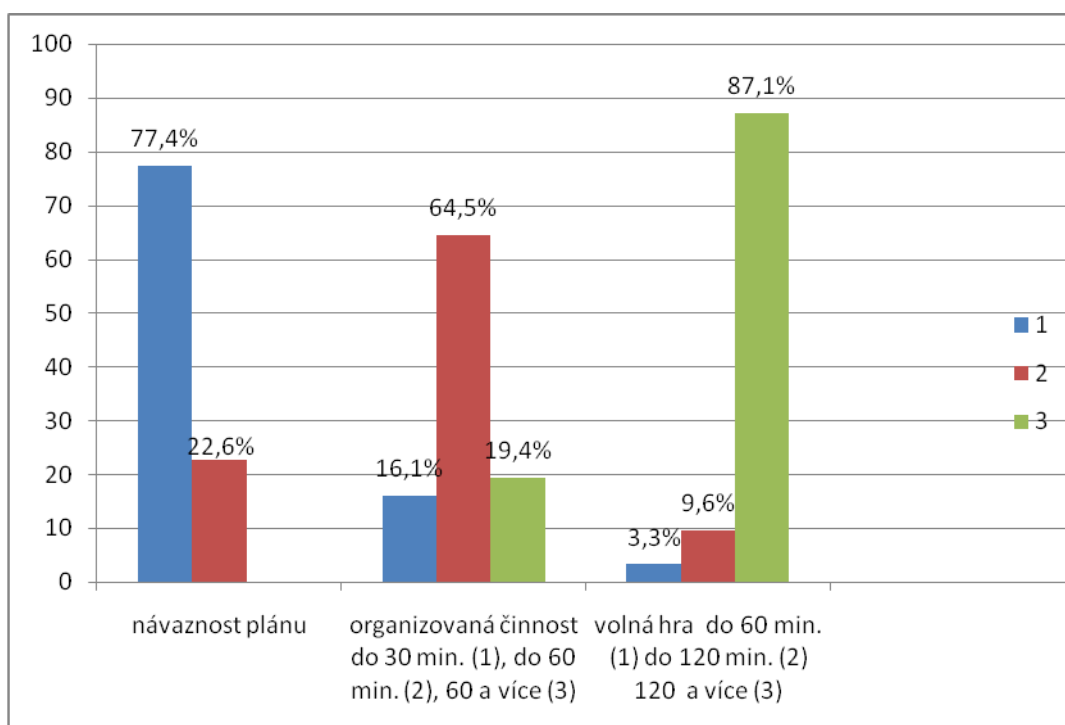
Učitelky mateřských škol dokážou respektovat rodiče dětí, uznávat je jako odborníky na své dítě a snaží se jim v oprávněných situacích vycházet vstříc - alergie na jídlo, handicap. S rodiči spolupracují tak, že společně optimálně rozvíjejí osobnost dítěte a v případě potřeby spolupracují i s dalšími pedagogicko- diagnostickými institucemi.

Občas se však setkávají s nezájmem o spolupráci ze strany rodičů. Zde je nutno hledat příčinu, zda například není chyba i v jednání učitelky a v jejím přístupu k rodičům. Učitelka by měla v rodičích hledat partnery proto, aby se děti pod jejich společným vedením mohly bezproblémově rozvíjet. S tím souvisí i hodnocení stavu připravenosti nově

příchozích dětí na vstup do mateřské školy. Tady se názory rodiny a učitelek mateřských škol rozcházejí.

Téměř 52 % učitelek se domnívá, že děti nejsou dostatečně připraveny na vstup do MŠ a to v oblasti respektování pravidel, sebeobsluhy, samostatnosti a sebevědomí. Naopak téměř všichni dotazovaní rodiče jsou přesvědčeni o tom, že se jejich dítě dokáže přizpůsobit požadavkům mateřské školy. Zde spatřuji rezervy ve vzájemné spolupráci a nedostatečné efektivní komunikaci. Rodiče by měli být lépe informováni o požadavcích ještě před vstupem dítěte do mateřské školy, aby později nedocházelo ke zbytečným nedorozuměním.

- **Svou výchovně - vzdělávací činnost dělat koncepčně s představou cílů, kterých chce dosáhnout, znát prostředky, metody a techniky, které vedou k rozvoji osobnosti dítěte. Promýšlet a připravovat prostředí mateřské školy tak, aby bylo pro děti kognitivně podnětné, esteticky harmonické a hygienicky nezávadné.**

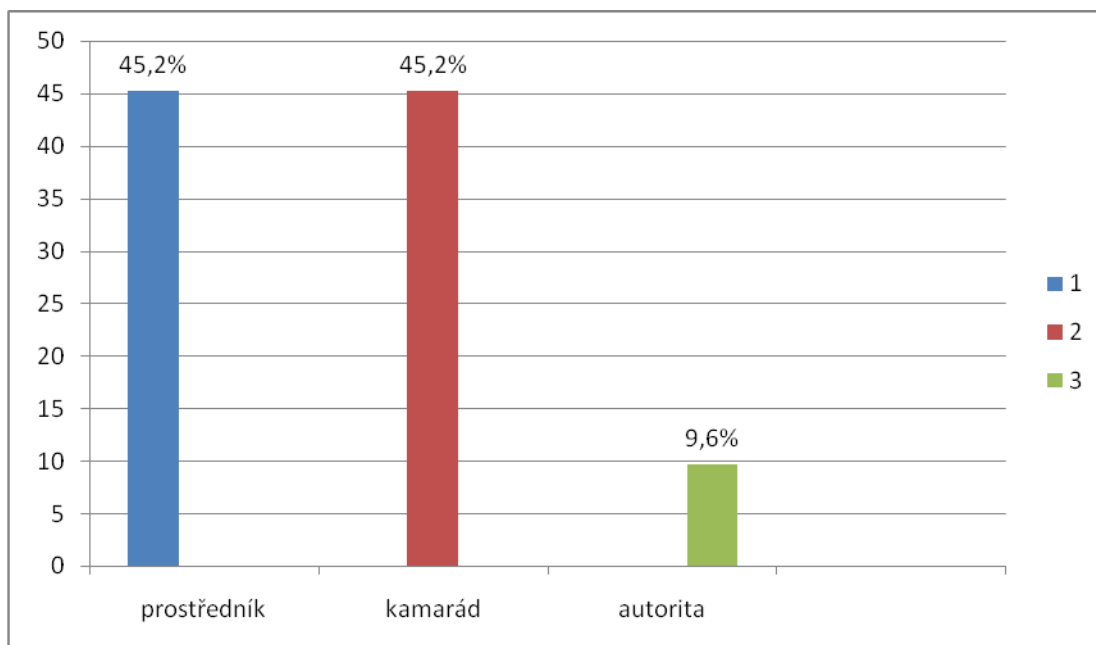

Svoji výchovně vzdělávací práci si paní učitelky plánují v souladu se zásadami optimálního rozvoje dítěte a snaží se, aby cíle na sebe vzájemně navazovaly. Prostředky, metody a techniky práce s dětmi znají vzhledem ke studiu v daném oboru nebo mají již pedagogické vzdělání středoškolského typu. Velké problémy nejsou ani v přípravě prostředí mateřské školy. Každoročně dochází ke kontrolám bezpečnosti a hygieny v mateřských

školách. O vytváření kognitivně podnětného a estetického prostředí se starají paní učitelky ve spolupráci s ředitelkou a zřizovatelem nákupem nových hraček, pomůcek a vkusnou výzdobou mateřské školy.

Nejčastější formou ve výchově a vzdělávání dětí je volná hra, které se děti věnují v 87% více jak 120 minut denně. Organizované činnosti ve většině nepřesahují délku 60 minut denně. To je také ještě v souladu se stanovenými zásadami.

- **Proměnit své vedoucí postavení ve třídě v roli prostředníka, jenž umožňuje dítěti aktivně získávat nové poznatky a dovednosti. Manipulovat prostředím a pomůckami, nikoliv dětmi!**

Při práci s dětmi se paní učitelky v současné době snaží vystupovat v roli prostředníka a kamaráda a předkládat dětem kladný vzor chování. Přesto autoritativního typu vedení používá 9,6% dotazovaných učitelek. Tento typ vedení je ale pro výchovu dětí nevhodný a omezuje je v osobnostním rozvoji.

3. Jaké sebepojetí má dítě předškolního věku a čím je ovlivněno?

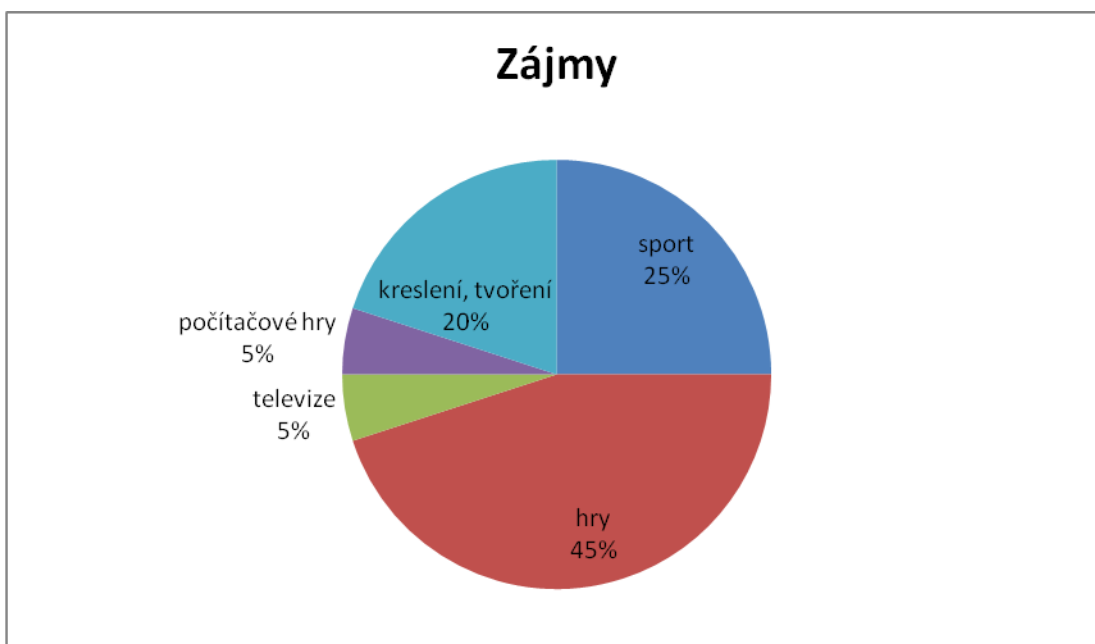

Z výsledku individuálního rozhovoru vyplývá, že sebepojetí u dětí v předškolním věku je pozitivně laděno. Negativní pohled na sebe je ovlivněn sociálním zrcadlem. Dítě se hodnotí tak, jak je hodnoceno ze strany rodičů a vychovatelů.

Příklad:

- Jedna dívka by chtěla umět lépe kreslit. (zřejmě jí někdo řekl, že to neumí)
- **Toník** jako jediný z chlapců řekl, že se mu na sobě nelíbí, že má zalepené oko. (děti se mu posmívají)
- **Helenka** by se chtěla rychleji oblékat. (maminka na ni ráno v šatně spěchá)

4. Jaké zájmy a potřeby mají současné děti předškolního věku a do jaké míry jsou respektovány.

Zájmy současných dětí jsou o oblast sportu, tvořivých a námětových her, sledování televize a hraní počítačových her. Děti mají možnost své zájmy a záliby dostatečně rozvíjet. K neoblíbeným činnostem dětí patří úklid, oblékání, nuda, nucení do činností.

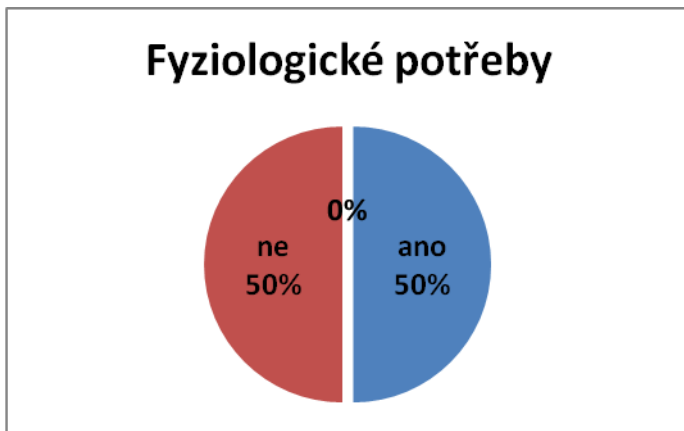
K rizikovým činnostem dětí patří zvýšený zájem o sledování televize a počítačové hry- to má negativní dopad na optimální rozvoj osobnosti dítěte.

Příklad:

Toník uvedl za svoji oblíbenou činnost sledování televize- piráty. Podle mého názoru žije v imaginárním světě hrdinů, superhrdinů a pirátů- to se odráží na jeho chování v mateřské škole, kde vystupuje velmi agresivně pod vlivem nedostatečného rozlišení fantazie a reality.

Respektování potřeb:

Potřeby dětí zcela kopírují tzv. „Pyramidu potřeb“.

Fyziologické potřeby- dětem vadí, že v mateřské škole není dostatečně uspokojována jejich potřeba odpočinku- mají pocit, že odpočinek je nadměrně dlouhý (paní učitelky v naší mateřské škole by se měly zamyslet nad její dosavadní formou a pobyt na lehátku více přizpůsobit individualitě dětí).

Potřeba bezpečí - 35% oslovených dětí občas prožívají strach. Objevuje se u nich strach ze zvířat, přírodních jevů a nadpřirozena. Tento strach je ovlivněn i výchovou v rodině.

Příklad:

Toník: Má strach z čerta a trápí ho, že musí chodit do školky.

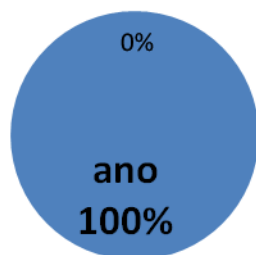
Helenka: Bojí se ošklivých snů, které se jí často zdají. Trápí ji, že maminka musí chodit do práce a nemůže s ní být doma.

Potřeba lásky a sounáležitosti

Potřeba lásky a sounáležitosti: Děti většinou nestrádají v této oblasti. U 10 % dětí můžeme pozorovat její nespokojování v mateřské škole vlivem separační úzkosti nebo nedostatečně věnovanou pozorností učitelky směrem k dítěti.

Potřeba uznání

Potřeba uznání: Děti shodně uvádí, že jsou doma i v mateřské škole chváleny za své úspěchy. Tato potřeba je u mnou oslovených dětí plněna na 100%.

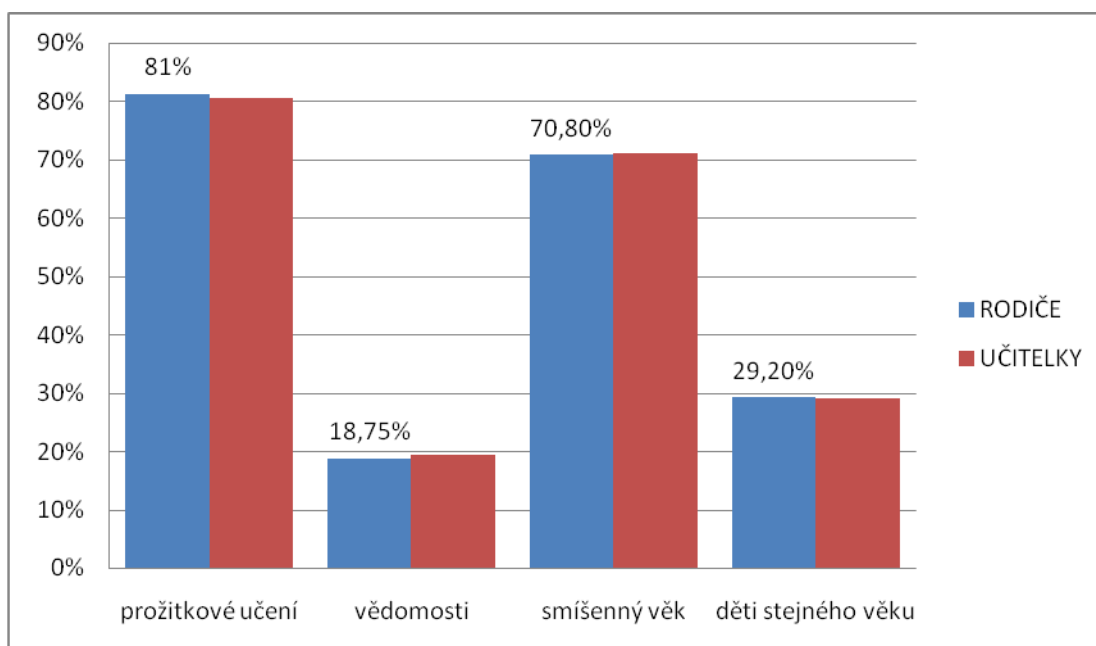
Potřeba seberealizace

Potřeba seberealizace: 10% dětí uvedlo jako problém nudu. Zde je nutné se zamyslet nad tím, jestli činnosti, které dětem nabízíme, odpovídají jejich zájmům a lákají je k seberealizaci.

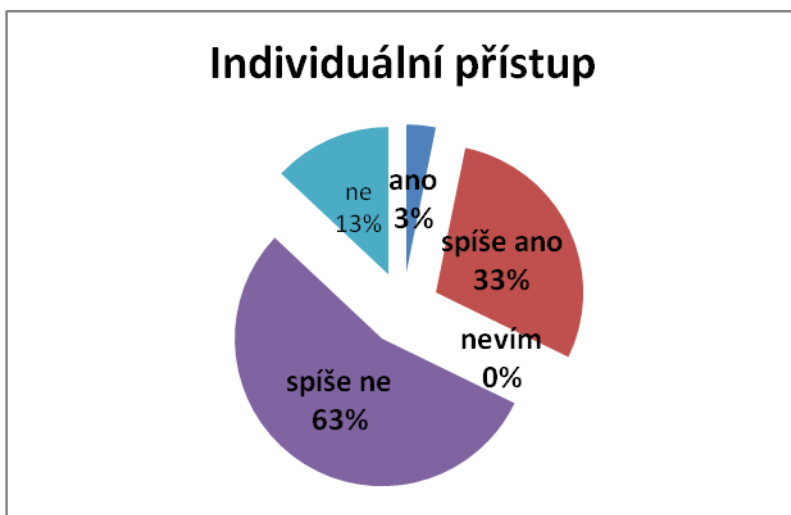
Ve čtyřech případech děti uvedly, že jim vadí, když jim občas malé děti zboří postavené stavby nebo jim nevhodně vstupují do hry (je to vlivem smíšených věkových skupin, ale v tom bych podle mého názoru neviděla problém- děti se tím učí spolupráci a toleranci).

5. Do jaké míry se shodují názory současné rodiny a mateřské školy na přípravu dětí před vstupem do ZŠ?

Výsledek dotazníku ukazuje na to, že současní rodiče preferují pro výchovu svých dětí třídu smíšeného věku (70,8%) a prožitkové učení (81%). Jsem ráda, že se tyto výsledky shodují s mým názorem i výsledkem dotazníku pro učitelky mateřských škol.

6. Do jaké míry je naplňována organizační forma individuálního přístupu k dítěti v současné mateřské škole?

Dalším cílem mého výzkumu bylo zjištění možností v naplňování formy individuálního přístupu k dítěti v současné mateřské škole. Zde vycházím jak z výsledku dotazníku, tak ze své vlastní praxe.

Úspěšné naplňování této formy výchovy považuje většina paní učitelek klasických mateřských škol za nejproblematictější. Jako neproblémovou oblast ji uvádějí učitelky z alternativních a soukromých mateřských škol, kde jsou třídy naplňovány do maximálního počtu 15 až 20 dětí. Zde se i směny učitelek více překrývají a s dětmi pracují souběžně obě učitelky.

Ze své praxe i praxe svých kolegyně odvozují, že snaha o individuální přístup k dítěti i jeho naplňování ze strany učitelek je, ale některé faktory jej omezují- přílišný počet dětí ve třídě, minimální překrývání pracovní doby učitelek a přijímání dětí mladších tří let do mateřské školy.

6. Závěr

Ve své práci jsem se zabývala současnými problémy individualizace vzdělávání a s ní spojeným rozvíjením osobnosti dětí předškolního věku.

Po teoretické stránce jsem se pokusila definovat výzkumné prostředí současné rodiny a současné mateřské školy, objasnit pojmy „individualizace vzdělávání“ a „osobnostní pojetí dítěte“ a vyvodit zásady pro optimální osobnostní rozvoj.

V praktické části své práce jsem se zaměřila na sledování nároků na dítě ze strany současných rodin a školy a tyto porovnávala s výše uvedenými zásadami.

Důvod, proč jsem si vybrala téma rozvoje osobnosti dítěte předškolního věku, vycházel z mého profesního i osobního života. Vedle svého povolání učitelky mateřské školy jsem i matkou tříletého syna a proto jsem se blíže zabývala touto problematikou.

Při zpracování odpovědí na výzkumné otázky jsem vycházela z teoretických poznatků, které se týkaly základní terminologie související s optimálním rozvojem osobnosti dítěte a individualizací ve vzdělávání. Dále z výsledků dotazníků směřovaných rodičům a učitelkám mateřských škol.

Stanovené zásady z teoretické části jsem v praktické části porovnávala s výsledky dotazníků, abych zjistila, do jaké míry se tyto zásady shodovaly s názory rodičů a učitelek. Pro zjištění skutečností souvisejících s problematikou individualizace ve vzdělávání jsem využila výsledků dotazníků pro učitelky mateřských škol. Velmi důležitou součástí praktické části práce byl individuální rozhovor s dětmi, který velmi konkrétně popsal současné problémy dětí v naší mateřské škole a z kterého lze vyvodit i další kroky pro moji vlastní práci.

Ve své práci jsem si stanovila několik výzkumných otázek, které jsem blíže rozpracovala v předešlé kapitole a zřehlednila formou grafů. Obecně mohu konstatovat, že jsem na všechny stanovené výzkumné otázky odpověděla.

V závěrečných výsledcích mé práce vše vyšlo poměrně pozitivně. Bylo to dáno také tím, že vzorek respondentů, kterým jsem zadávala dotazníky, byl většinou z okruhu mých známých a rodičů, kteří k výchově svých dětí přistupují zodpovědně a snaží se své děti rozvíjet optimálním způsobem. V rozporu se stanovenými zásadami byli pouze v oblasti názoru na používání fyzických trestů. Nadpoloviční většina rodičů souhlasí s občasným použitím fyzického trestu ve výchově dítěte.

K pozitivním závěrům jsem většinou dospěla i ve výsledcích učitelek mateřských škol, které jako největší problém označovaly vysoký počet dětí na třídě (58% tříd je naplněno do počtu 28 dětí). Faktor, který se mi pro zdravý vývoj osobnosti jeví jako velmi nebezpečný, je prvek soutěživosti, který se v některých našich mateřských školách ještě stále objevuje. Soutěživost mezi dětmi vyvolává nenávist, závist a rivalitu, kterou si děti s sebou přenášejí do školního prostředí. Nápravu vidím v rozvoji prosociálních vztahů a zákazu soutěžení mezi dětmi předškolního věku.

V otázce individualizace vzdělávání 68% dotazovaných učitelek odpovědělo, že nemají dostatek času na individuální práci s dětmi. Jako příčiny uvedly- vysoký počet dětí na třídě, minimální překrývání směn s kolegyní a zařazování dětí mladších tří let do kolektivu mateřských škol. Jako neproblémovou oblast ji shodně označily učitelky soukromých a alternativních škol, které naplňují třídy do počtu 15 dětí. Proto je důležité, aby se každá z učitelek zamyslela nad možnostmi zlepšení podmínek pro individuální péči s dětmi a tato činnost nezůstávala v rovině formality.

Přesto vyvstává otázka: „Proč máme tolik problematických dětí ve školách, když v MŠ je vše v relativním pořádku? Kde je chyba?“ Na tento problém jsem se snažila najít odpověď v rozhovoru s dětmi v naší mateřské škole. Z jejich výpovědí vyplynulo, že problémové děti jsou kromě své genetické výbavy ovlivněny ve svém chování a sebepojetí názory rodičů, učitelek v mateřské škole a okolím- tzv. „sociálním zrcadlem“. Proto je úkolem nás pedagogů a rodičů rozvíjet pozitivní sebepojetí u dětí vstřícným přijetím dítěte takového, jaké je a snažit se u něho podporovat kladné emoce, spokojenost a sebedůvěru. Zajímat se o ně samotné, nelpět na vzdělávacích cílech, ale na prožitcích a pocitech dětí. Poznávat jejich silné i slabé stránky a tím se vyvarovat případným konfliktům zaviněným neznalostí individuality dítěte. Svoji bakalářskou práci zakončuji citací z knihy Einon D. „Naše dítě: rozvoj osobnosti“. (Einon 2001, s. 7)

„Žádný člověk není stoprocentně dokonalý, ale dítě, které si věří, že něco zvládne, vytrvá. Dítě, které žije v prostředí neomezené lásky, podpory a chvály, je vyzbrojeno vědomím a důvěrou a nevzdává se ani ve chvílích neúspěchu.“

Seznam literatury (autor, název, vydavatel, rok vydání – dle abecedy):

- Damborská M., Bokorová V., Hájková J., Matějček Z. - *Psychologie a základy výchovy*, Avicenum 1978
- Dinkmeyer D., Gary D., McKay - *Efektivní rodičovství krok za krokem*, Portál 2008, ISBN 9788073674458
- Bečvářová Z. - *Současná mateřská škola a její řízení*, Portál 2003, ISBN 80-7178-537-7
- Berne P. H., Savary L. M - *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*, Portál 1998, ISBN 8071781924
- Einon D. - *Naše dítě: rozvoj osobnosti*, Fragment 2001, ISBN 80702005189
- Gardošová J., Dujková L., Kolektiv- *Začít spolu – pro MŠ*, Portál 2003, ISBN 8071788155
- Haefele B. - *Každý začátek v mateřské škole je těžký*, Portál 1993, ISBN 80- 85282-57
- Havlínová M., Vencálková E., Havlová J. - *Kurikulum podpory zdraví v MŠ*, Portál 2008, ISBN 9788073674878
- Helus Z. - *Sociální psychologie pro pedagogy*, Grada 2007, ISBN 9788024711683
- Helus Z. - *Dítě v osobnostním pojetí*, Portál 2004, ISBN 80-7178-888-0
- Helus Z. - *Psychologie*, Fortuna 1997, ISBN 80-7168-406-6
- Kasper T., Kasperová D. - *Dějiny pedagogiky*, Grada 2008, ISBN 978-80-247-2429-4
- Kopřiva P. - *Respektovat a být respektován*, Spirála 2008, ISBN 978809040300
- Koťátková S. - *Dítě a mateřská škola*, Grada 2008, ISBN 978802471568
- Matějček Z. - *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*, Grada 2005, 8024708701
- Matějček Z. - *Co děti nejvíc potřebují*, Portál 2003, ISBN 8071788538
- Matějček Z. - *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Grada 2002, ISBN 8024703327
- Mertin V., Gillernová I. - *Psychologie pro učitelky mateřské školy*, Portál 2003, ISBN 80-7178-799-X
- Opravilová E. - *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*, Praha 2005, ISBN 80-7290-251-2
- Piaget J., Inhelder B. - *Psychologie dítěte*, Portál 2007, ISBN 978-80-7367-263-8
- Prekop J., Schweizer CH. - *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*, Portál 2003, ISBN 8071788546

- Prekop J. - *Jak být dobrým rodičem*, Grada 2001, ISBN 8024790637
- Rheinwaldová E. - *Jak vychovat šťastné dítě*, Motto 1997, ISBN 80-85872-61-7
- Smolková T. - *Dítě v úctě přijmout: vzdělávací program waldorfské mateřské školy*, Maitrea 2007, ISBN 9788090376120
- Smolíková K. - *Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV: metodika pro podporu individualizace vzdělávání v podmínkách mateřské školy*, VP (Výzkumný ústav pedagogický) 2007, ISBN 9788087000106
- Sobotková I. - *Psychologie rodiny*, Portál 2007, ISBN 978-80-7367-250-8
- Svobodová E. - *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, Raabe 2007
- Šímanovský Z., Mertin V. - *Hry pomáhají s problémy*, Portál 2000, ISBN 8071784087
- Špaňhelová I. - *Dítě v předškolním období*, Mladá fronta 2004, ISBN 80-204-1187-9
- Vágnerová M. - *Vývojová psychologie I.*, Karolinum 2005, ISBN 8024609568
- Zelinková O. - *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika M. Montessoriové a její metody dnes*, Portál 1997, ISBN 8071780715

Přílohy:

1. Podrobný přehled o individuálním rozvoji a učení dítěte:

Smolíková K. - Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV: metodika pro podporu individualizace vzdělávání v podmínkách mateřské školy

2. Vzor dotazníku- Dotazník pro rodiče dětí navštěvující mateřskou školu

3. Vzor dotazníku- Dotazník pro učitelky mateřských škol

4. Vzor záznamového formuláře pro rozhovor s dětmi

Podrobný přehled o individuálním rozvoji a učení dítěte

Jméno dítěte.....

Datum narození.....Datum nástupu do mateřské školy.....

Školní rok/třída.....

Jméno učitelky

Kdy a jak se záznamových archem pracovat

Tento záznamový arch může poskytnout **komplexní** a celkově **podrobný přehled** o procesu i výsledcích vzdělávání dítěte. Lze jej využít pro vstupní diagnostiku, kdy nás informuje o tom, na jaké úrovni se v jednotlivých dovednostech dítě nalézá. Umožňuje provádět průběžnou diagnostiku a sledovat, jak postupuje rozvoj a učení dítěte v průběhu jeho docházky do mateřské školy. Stejně tak lze záznamový arch využít v případě, kdy chceme zjistit dovednosti dítěte v době, kdy předškolní vzdělávání ukončuje (výstupní diagnostika). Záznam tak může být ku pomoci po celou dobu, kdy předškolní vzdělávání dítěte probíhá. Intervaly mezi jednotlivými etapami hodnocení a četnost záznamů lze volit u jednotlivých dětí různě, dle aktuální potřeby. Zcela postačuje v průměru dvakrát během roku, četnější záznamy již posun a vzdělávací pokroky dítěte dobře nezachytí.

Samotný arch nám především řekne, **čeho je třeba si u dítěte všimat**, aby nic nezůstalo opominuto či skryto našemu pohledu. Začneme tedy pozorováním dítěte, a to jak průběžným, tak také cíleným. Poté přistoupíme k zápisu toho, co u dítěte pozorujeme.

S archem budeme pracovat se sloupci a řádky. Sloupce jsou určeny pro jednotlivé etapy sledování dítěte (devět sloupců je tedy maximálně pro devět záznamů). Pět řádek u každé dovednosti znamená pět úrovní dovednosti, od první, elementární až po pátou, nejdokonalejší. Posuzujeme tedy, jaké úroveň dítě v dovednosti dosahuje (podrobnější a přesnější popis jednotlivých úrovní nalezneme ve vývojových řadách v textu metodiky).

Při vlastním zápisu postupujeme tak, že zapíšeme **nad sloupec datum**, popř. **časový interval**, v jehož průběhu sledování a záznam provádíme (např. druhé pololetí 2007, leden – březen) a postupně označujeme u jednotlivých dovedností v tomto sloupci políčka dle toho, na jaké úrovni dítě dovednost zvládá. Pokud provádíme posuzování i záznam průběžně, popř. upozorujeme-li u dítěte významný projev či posun, můžeme **do okének** vpisovat toto datum.

Při opakovaném hodnocení, resp. z opakovaného zápisu tak můžeme vidět globální posun ve vzdělávání dítěte, popř. odhalit oblasti, v nichž k předpokládanému posunu nedochází. Dle tohoto zjištění pak plánujeme individuální vzdělávací nabídku, věnujeme úsilí dítěti tam, kde se vyskytly problémy, popř. reagujeme zvláštní nabídkou u dětí, kde se ukazují jeho mimořádné schopnosti či zájmy. V následujících etapách hodnocení pak zjistíme, zda námi volené postupy byly správné, popř. získáme upozornění na přetrvávající či vážnější problémy dítěte, které vyžadují další a důkladnější intervenci.

Při práci s tímto archem je třeba se řídit postupy a pokyny popsány a doporučenými v Metodice na podporu individualizace vzdělávání v podmínkách mateřské školy. Výsledný záznam je **pracovním materiálem pedagoga**, který má dítě ve své péči a slouží výhradně k tomu, aby pedagog mohl citlivěji a spolehlivěji přizpůsobovat vzdělávání jeho individuálním potřebám a možnostem. **Je nutno zajistit, aby se záznam nedostal do nepovolaných rukou či nebyl zneužit v neprospěch dítěte.**

Celková pohybová koordinace a pohybové dovednosti (hrubá motorika)

data jednotlivých záznamů

[illegible]

Koordinace ruky a oka, manipulace (jemná motorika)

data jednotlivých záznamů

	data jednotlivých záznamů						
<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>							
• není schopno zacházet samostatně s běžnými předměty							
• při zacházení s běžnými předměty je neobratné							
• zacházení s běžnými předměty mu činní občas potíže							
• přetrvávají problémy při manipulaci s drobnějšími předměty							
• v manipulaci je zručné, koordinace oka a ruky je téměř dokonalá							

Sebeoslužné dovednosti

data jednotlivých záznamů

[illegible]

Držení tužky

data jednotlivých záznamů

[illegible]

Orientace v tělním schématu

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• zná hlavní části těla, dovede je ukázat, ale neumí je pojmenovat									
• hlavní části těla pojmenuje, ale často chybuje									
• umí pojmenovat hlavní části, event. i detaily hlavy a obličeje									
• umí pojmenovat i dílčí části těla i další detaily na celém těle									
• zná i některé vnitřní orgány a jejich základní funkce									

Slovní zásoba

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• rozumí základním slovům a běžným výrazům									
• osvojuje si nová slova, ukazuje a ptá se „co to je?“									
• aktivně si rozšiřuje slovník, ptá se na slova, kterým nerozumí									
• zná běžná slova a pojmy, má rozvinutý slovník, zejména pasivní									
• má poměrně bohatou i aktivní slovní zásobu									

Formální vyspělost řeči

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• vyslovuje špatně většinu hlásek									
• přetrvává nesprávná výslovnost některých hlásek nebo slov									
• vyslovuje téměř bezchybně, má problémy v artikulaci těžkých slov									
• vyslovuje i slova artikulačně obtížná									
• má bezchybnou výslovnost, mluví jasně a zřetelně									

Gramatická správnost řeči

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• řeč je značně agramatická									
• často dělá chyby ve většině mluvnických kategorií									
• chybuje v některých mluvnických kategoriích									
• mluví převážně gramaticky správně									
• řeč je gramaticky bezchybná									

Stavba vět

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• vyjadřuje se převážně neverbálně									
• vyjadřuje se v jednoduchých větách									
• vyjadřuje se ve větách, které mají již více slov									
• vyjadřuje se v jednoduchých souvětích									
• používá poměrně složitá souvětí									

Úroveň verbální komunikace

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• pouze sděluje, převážně neverbálně										
• převážně sděluje, spíše verbálně, o příjem informací nemá zájem										
• snaží se o dialog										
• je schopno vést jednoduchý dialog, ale má problémy										
• ve vedení dialogu si počíná zdařile										

Vnímání

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• vnímá bezděčně, bez záměru										
• počíná vnímat zaměřeněji, vnímání je globální										
• vnímá soustředěněji, zaměřuje se na dominantní znaky										
• analyzuje vjemy, eviduje i vedlejší znaky, postrehne změnu										
• vnímání je relativně diferencované										

Tvořivost, vynalézavost, fantazie

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• v činnostech jen napodobuje, bez vlastní představivosti a fantazie										
• v činnostech převládá nápodoba nad tvořivostí										
• zkouší projevovat osobitou představu i fantazii										
• snaží se uplatňovat tvořivost i fantazii										
• je tvořivé a nápadité, vynalézavé, iniciativní										

Pozornost, soustředění

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• je často roztržité, nesoustředí se ani krátkodobě										
• krátkodobě se soustředí, snadno je ale vyruší vedlejší podněty										
• soustředí se déle, ale přesouvá pozornost k novým činnostem										
• dokáže se soustředěně zabývat činnostmi, které je zajímají										
• dovede se záměrně soustředit i na ty činnosti, které nemusejí být pro ně atraktivní										

Paměť a učení

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• nedovede si zapamatovat										
• zapamatuje si, ale zkušenost si samostatně nevybaví										
• pamatuje si, zkušenost si vybaví, reprodukuje nepřesně, útržkovitě										
• pamatuje si vše včetně detailů, reprodukuje přesně										
• dokáže si pamatovat úmyslně a záměrně využívá paměť k učení										

Řešení problémů a myšlenkové operace

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• nerozlišuje podstatné znaky a vlastnosti předmětů										
• začíná rozlišovat podstatné znaky a vlastnosti předmětů s obtížemi										
• rozlišuje charakteristické rysy předmětů a jevů, často však chybí										
• zpravidla rozlišuje podstatné znaky předmětů, podobnost a rozdíl										
• bezpečně rozlišuje znaky, spolehlivě odhaluje podobnost a rozdíl										

Základní matematické pojmy

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• matematickým pojmům nerozumí										
• začíná se orientovat v matematických pojmech s pomocí dospělého										
• chápe některé pojmy (tvar či rozměr), samo je neužije										
• základním pojmům rozumí, ale v jejich užití chybí										
• bezpečně rozumí základním pojmům, užívá jich zpravidla správně										

Početní operace

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• nedokáže třídit a seskupovat předměty podle určitého pravidla										
• pokouší se třídit a uspořádávat předměty s pomocí dospělého										
• samo třídí či seskupuje s maximálním úsilím a často chybí										
• při třídění či uspořádávání předmětů chybí občas										
• porovnává, třídí a uspořádává předměty zpravidla bezchybně										

Číselné a matematické představy

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• nepoužívá číselných pojmů									
• začíná užívat číselkové									
• počíná vytvářet číselnou řadu, ale chybí									
• umí počítat po jedné, zvládá jednoduchou řadu									
• má vytvořený model čísla									

Orientace v prostoru a čase

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• nechápe časoprostorové pojmy, orientuje se výhradně intuitivně									
• začíná rozumět některým pojmům, rozlišuje části dne									
• chápe základní časové pojmy a údaje, orientuje se v prostoru									
• základní orientaci v prostoru a čase zvládá bez vážnějších obtíží									
• orientuje se také v ploše, rozlišuje vpravo - vlevo									

Grafické dovednosti

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• pouze čmárá									
• spontánně se pokouší zobrazit jednoduché grafické znaky a tvary									
• snaží se napodobit základní geometrické tvary, ale s obtížemi									
• dokáže napodobit základní geometrické tvary									
• nakreslí základní geometrické tvary i na základě slovní instrukce									

Kresba

data jednotlivých záznamů

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>									
• svůj výtvar nepojmenovává									
• hotový výtvar pojmenuje									
• v průběhu kreslení výtvar pojmenovává									
• od počátku kreslí s určitým záměrem, ale často jej mění									
• od počátku bezpečně ví, co kreslí, a záměr dodrží									

Kresba lidské postavy

data jednotlivých záznamů

[illegible]

Vůle, vytrvalost

data jednotlivých záznamů

<i>dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>	<i>ústa jednotlivých záznamů</i>						
• není schopno záměrně se soustředit, činnost nedokončuje							
• je nesoustředěné, ale na dopomoc dospělého počíná reagovat							
• soustředí se chvilkově, u činnosti vydrží jen s pomocí dospělého							
• soustředí se na činnost, pro její dokončení potřebuje povzbuzování							
• dovede samostatně vyvinout volní úsilí a činnost dokončit							

Respektování pravidel

data jednotlivých záznamů

	Skupina jednotlivých zadaní							
<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>								
• nechápe pravidla								
• chápe pouze jednoduchá pravidla, není však schopno se jimi řídit								
• snaží se chápat a dodržovat složitější pravidla, ne vždy se to daří								
• je schopno pochopit pravidla i jejich smysl, snaží se jimi řídit								
• chápe pravidla, zpravidla je dokáže přijmout								

Způsobilost sledovat instrukci a plnit zadané úkoly

data jednotlivých záznamů

[illegible]

data jednotlivých záznamů

	ústa jednotlivých zaznamenaná					
<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>						
• samo se nedokáže ovládnout a řídit své chování						
• začíná reagovat přiměřeně situaci						
• pokouší se ovládnout, ale často se mu to nedaří						
• zpravidla reaguje adekvátně, ale někdy situaci nezvládne						
• je schopno kontrolovat své city a záměrně řídit své chování						

data jednotlivých záznamů

	Data jednotlivých záznamů					
Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování						
• společenská pravidla nechápe a nepřijímá						
• pravidla se snaží pochopit, s jejich uplatňováním má vážné problémy						
• pravidla chápe, k jejich dodržování potřebuje pobídku						
• společenským pravidlům rozumí a snaží se jimi řídit						
• společenská pravidla v zásadě dodrhuje						

data jednotlivých záznamů

	Data jednotlivých záznamů						
<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>							
• projevuje se necitlivě, není schopno soucítit							
• projevy necitlivosti jsou méně časté							
• reaguje necitlivě občas, je-li ohroženo, unaveno, vyvedeno z míry							
• je schopno soucítit, výjimečně reaguje necitlivě, např. v obraně							
• chová se převážně citlivě a ohleduplně							

data jednotlivých záznamů

[illegible]

Sociabilita a spolupráce*data jednotlivých záznamů*

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• není schopno spolupracovat										
• spolupracovat s druhým dítětem je obtížné, potřebuje pomoc										
• zkouší spolupracovat samo, spolupráce nemá dlouhého trvání										
• začíná spolupracovat samo, snaží se být druhému dítěti partnerem										
• spolupracuje dobře, dokáže společnou hru rozvíjet a obohacovat										

Poznatky, sociální informovanost*data jednotlivých záznamů*

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• má pouze útržkovité a velmi elementární poznatky										
• poznatky začínají být uspořádané										
• má elementární poznatkovou základnu o bezprostředním okolí										
• poznatky mu umožňují bezpečně se orientovat v běžném životě										
• má povědomí o širším okolí, o světě, vývoji a změnách										

Adaptabilita ke změnám*data jednotlivých záznamů*

<i>Postup dítěte ve vývoji a zdokonalování</i>										
• nedovede se přizpůsobit změnám										
• navenek se přizpůsobí, ale vnitřně změnu nepřijme										
• vyrovnat se se změnou a přizpůsobit se mu dělá značné problémy										
• změny a nové situace zvládá, většinou však za pomoci dospělého										
• je adaptabilní, dokáže se přizpůsobit										

Další důležité poznatky o rozvoji a učení dítěte:
(místo pro volný zápis)

Záznam o celkovém zhodnocení zaznamenaných skutečností a jejich využití

Datum záznamu	Aktuální vzdělávací potřeby dítěte a závěry pro pedagogickou práci

Příloha č. 2 - Vzor dotazníku

Jmenuji se Jana Nováková a studuji 3. ročník Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích (obor: Učitelství pro MŠ). Chtěla bych Vás touto cestou poprosit o spolupráci na mé bakalářské práci, kterou zpracovávám na téma „Osobnost dítěte v kontextu současné rodiny a mateřské školy“. Dotazník je anonymní, obsahuje 31 otázek. Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Dotazník pro rodiče dětí navštěvující mateřskou školu

Současné podmínky pro rozvoj osobnosti dítěte v rodině
(zakroužkujte správné odpovědi,doplňte slovně)

- 1. Pohlaví dítěte:** a) chlapec b) děvče
- 2. Věk dítěte:** a) 3- 4 roky b) 4 -5 let c) 5- 6 let
- 3. Počet dětí v rodině:** 1 - 2 - 3- 4 - 5 - a více
- 4. Zaměstnanost rodičů:** **matka-** Ano - Ne
otec - Ano - Ne
- 5. Žije Vaše dítě v úplné rodině?(otec, matka, děti):** Ano - Ne
- 6. Má vlastní pokoj nebo koutek pro hru?:** Ano - Ne
- 7. Kolik hodin denně o víkendu tráví dítě hrou s rodiči?:** 0 - 1 - 2 - 3 - a více
- 8. Kolik hodin denně o víkendu sleduje televizi?:** 0 - 1 - 2 - 3 - a více
- 9. Kolik hodin denně o víkendu tráví při hře na počítači?:** 0 - 1 - 2 - 3 - a více
- 10. Kolik hodin denně o víkendu věnuje hře venku?:** 0 - 1 - 2 - 3 - a více
- 11. Má Vaše dítě doma dostatek času na své hry a záliby?:**
Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne
- 12. O jaké hry nebo činnosti má Vaše dítě největší zájem?**
- 13. Jaké hry nebo činnosti jej příliš nebaví?:**
- 14. Má Vaše dítě doma pravidelný režim?:** Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne
- 15. Musí doma dodržovat daná pravidla?:** Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne

16. Jakým způsobem nejčastěji řešíte, pokud je nedodržíte?: (bodování 0 až 5)

5 bodů = nejčastěji

0 bod = nikdy

- ... přehlédnutím
- ... předem stanovenou dohodou
- ... zvýšeným hlasem
- ... odepřením oblíbené činnosti
- ... trestem

17. Využíváte často jako jednu z forem výchovy svého dítěte pochvalu?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

18. Myslíte si, že je vhodné jako občasnou formu výchovy použít fyzický trest?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

19. Dostáváte se často se svým dítětem do konfliktu?: Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

20. Dokáže Vaše dítě při společné hře s dětmi řešit konflikty domluvou s ostatními?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

21. Snažíte se přizpůsobit svůj styl výchovy jeho temperamentu?:

Ano – Spíše ano- Nevím - Spíše ne - Ne

22. Myslíte si, že máte dostatek trpělivosti při občasných výkyvech v jeho chování?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

23. Snažíte se v nepříjemných situacích, které se týkají Vašeho dítěte vcítit do jeho pocitů?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

24. Používáte vůči dítěti omluvu, pokud zjistíte, že Vaše reakce na určité jeho chování byla nepřiměřená nebo mylná a dítě se cítí oprávněně ukřivděné?

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

25. Domníváte se, že kladný vzor, který dítě vidí u rodičů je pro jeho rozvoj důležitý?:

Ano – Spíše ano- Nevím - Spíše ne - Ne

26. Máte pocit, že by se ve Vaší rodině ještě dalo pro celkový rozvoj osobnosti Vašeho dítěte

něco vylepšit?: Ano – Spíše ano - Nevím - Spíše ne - Ne

Pokud ano- napište konkrétně
co.....

27. Kolik času tráví Vaše dítě denně v mateřské škole?: a) 4 hodiny b) 5 a více

28. Máte pocit, že se Vaše dítě dokáže přizpůsobit svému okolí (kamarádi, MŠ)?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

29. Kterou třídu byste si pro své dítě upřednostnili?:

- a) smíšenou = (třída ve věku 3-6 let)
- b) pouze děti stejného věku

30. Co považujete za prioritu ve vzdělávání dětí ve věku 5-6 let?(před vstupem do ZŠ):

- a) přirozený rozvoj dítěte- prožitek
- b) cílená příprava na školu - vědomosti, znalosti

31. Domníváte se, že Vaše mateřská škola postačuje k všeobecnému rozvoji osobnosti Vašeho dítěte?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

**Pokud ne, doplňte Váš názor na vylepšení
péče.....**

Příloha č. 3 - Vzor dotazníku

Jmenuji se Jana Nováková a studuji 3. ročník Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích (obor: Učitelství pro MŠ). Chtěla bych Vás touto cestou poprosit o spolupráci na mé bakalářské práci, kterou zpracovávám na téma „Osobnost dítěte v kontextu současné rodiny a mateřské školy“. Dotazník je anonymní, obsahuje 28 otázek. Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Dotazník pro učitelky mateřských škol

Současné podmínky pro rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole
(zakroužkujte správné odpovědi,doplňte slovně)

1. Jaké zaměření má Vaše mateřská škola?:

- a) klasická MŠ
- b) alternativní program- typ.....

2. Věkové složení dětí ve Vaší třídě:

3. Počet dětí ve třídě:

4. Počet dětí s integrací:

5. Snažíte se, aby Váš třídní plán tvořil postupně navazující celek?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

6. Kolik času denně věnujete řízené organizované činnosti?:

7. Kolik času mají děti během dne na volnou hru?:

8. Kterou třídu byste pro rozvoj osobnosti dítěte upřednostnila?:

- a) smíšenou - (třída ve věku 3-6 let)
- b) pouze děti stejného věku

9. Co považujete za prioritu ve vzdělávání dětí ve věku 5-6 let?(před vstupem do ZŠ):

- a) přirozený rozvoj dítěte- prožitek
- b) cílená příprava na školu - vědomosti, znalosti

10. V které oblasti se ve Vaší třídě děti nemohou dostatečně rozvíjet?(z prostorových, časových, finančních, materiálních nebo personálních důvodů):

pohybová - kognitivní - estetická- prosociální - pracovní- individuální péče -
morální - emoční

11. V jakém pořadí podle důležitosti dochází u dětí ve Vaší třídě k uspokojování

základních lidských potřeb?: (bodování 1 až 5)

5 bodů = nejdůležitější

1 bod = nejméně důležité

... **potřeba bezpečí** (bezpečné prostředí s určenými pravidly)

... **vyšší potřeby** (víra)

... **potřeba lásky a sounáležitosti** (stejný přístup k dětem)

... **potřeba uznání a sebeúcty**

... **fyziologické potřeby** (stravování, pitný režim, vylučování, odpočinek, teplo, pohyb)

... **potřeba seberealizace**

12. Zařazujete při hře s dětmi nejčastěji: (bodování 1 až 5)

5 bodů = nejčastěji

1 bod = nejméně často

... výukové hry, puzzle

... pohybové hry

... výtvarné a tvořivé hry

... hry na počítači

... hudbu, zpěv a tanec

... četba a společné vyprávění

... dramatické hry, divadlo

... prosociální hry (podporující pozitivní sociální chování, které vede k pomoci druhým lidem)

... hry venku v přírodě

... volnou hru podle momentálního zájmu dítěte

... stavby z kostek a stavebnic

... společenské hry

... námětové hry (na lékaře.....)

13. O jaké hry nebo činnosti mají děti ve Vaší třídě největší zájem?:

.....

14. Jaké hry nebo činnosti je baví nejméně?:

15. Jaké zájmové kroužky mohou navštěvovat?:

.....

16. Máte dostatek času na individuální práci s dětmi?:

Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

17. Jakým stylem vedete individuální záznamy o dětech?:

poznámky- záznamové archy - nahrávky

18. Předáváte si tyto záznamy i při přechodu dítěte do jiné třídy?: Ano - Ne

19. V případě potřeby spolupracujete i s dalšími pedagogicko-diagnostickými institucemi? Ano - Ne

20. Máte pocit, že jsou děti z rodin dostatečně připravené na vstup do mateřské školy?
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

Pokud ne, v které oblasti adaptace mají největší problémy?

respektování pravidel - sebeobsluha - samostatnost - sebevědomí - jiné.....

21. Obrací se na Vás rodiče sami s potřebou rady při výchově svého dítěte?
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

22. Vycházíte rodičům v oprávněných situacích vstříc (alergie na jídlo, handicap)?:
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

23. Máte s dětmi ve třídě stanovená pravidla chování?:
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

24. Jakým způsobem nejčastěji řešíte, pokud je nedodržuje: (bodování 1 až 5)
5 bodů = nejčastěji
0 bod = nikdy

... přehlédnutím
... předem stanovenou dohodou
... zvýšeným hlasem
... odepřením oblíbené činnosti
... trestem

25. Zařazujete často hry a činnosti rozvíjející prosociální citění?:
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

26. Zařazujete často hry a činnosti podporující soutěživost?:
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

27. Jakou roli při práci s dětmi nejčastěji zastáváte: prostředník- autorita- kamarád

28. Máte pocit, že by se ve Vaší třídě ještě dalo pro celkový rozvoj osobnosti dětí něco vylepšit?
Ano – Spíše ano- Nevím- Spíše ne - Ne

Pokud ano- napište konkrétně
co.....

Příloha č. 4 - Vzor záznamového formuláře pro rozhovor s dětmi

Rozhovor s dětmi

Zápisový formulář: „Vlastní pohled dětí předškolního věku na rozvoj osobnosti“

(otázky položené dětem)

a) Vlastní pohled-

- 1) Co se ti na sobě líbí?
- 2) Co se ti na sobě nelíbí?
- 3) Co rád/a děláš?
- 4) Co tě nebaví?
- 5) Trápí tě něco?
- 6) Bojíš se něčeho?
- 7) Co by sis nejvíce přál/a?

b) Rodina

- 8) Kdo tě doma nejvíc chválí?
- 9) Býváš doma trestán? - proč?

c) Mateřská škola

- 10) Chodíš do školky rád/a? - proč?
- 11) Co ti ve školce vadí? - proč?